

Pedagogická
fakulta
Faculty
of Education

Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích

Pedagogická fakulta

Katedra pedagogiky a psychologie

Bakalářská práce

Oblíbené a neoblíbené pohádkové postavy u dětí předškolního věku v MŠ

Vypracovala: Petra Tušová

Vedoucí práce: Mgr. Jan Vaněk

České Budějovice 2015

Prohlášení

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně, pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury. Dále prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č.111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě, elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejich internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce.

Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce.

Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích dne 27. 3. 2015

Petra Tušová

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucímu své práce, panu Mgr. Janu Vaňkovi za odborné vedení práce a cenné rady, trpělivost a čas, který mi věnoval. Poděkování patří i mé rodině, která mě podporovala po celou dobu mého studia.

ABSTRAKT

Cílem mé bakalářské práce bylo zjistit, jaké pohádkové postavy děti v mateřské škole upřednostňují a které naopak nemají v oblibě. Zajímala jsem se o vlastnosti pohádkových postav, které se dětem líbí, nebo jsou jim nesympatické, co je k jejich výběru motivuje a jaké k tomu uvádějí důvody. Teoretická část objasňuje téma dítěte předškolního věku prostřednictvím vývojových teorií (Freuda, Piageta a Eriksona). Zabývá se teoriemi pohádek (Bettelheima, Junga, von Franz), postoji, předsudky a stereotypy dětí. Metodologická část vymezuje základní pojmy vztahující se k dané problematice (kvalitativní výzkum, zakotvená teorie, metoda rozhovoru a pozorování). V praktické části provedené metodou kvalitativního výzkumu jsou zaznamenána pozorování dětí při hře a během rozhovorů o pohádkách. V bakalářské práci jsou rovněž zaznamenány části rozhovorů o pohádkových postavách. V závěru práce pak shrnuji nalezené oblíbené a neoblíbené pohádkové postavy a vlastnosti, o kterých děti rozhodly, že jsou jim sympatické a o kterých nikoliv.

Klíčová slova:

Pohádka, čtení, pohádková postava, postoje, kvalitativní výzkum

ABSTRACT

The aim of my thesis was to find out what fairy-tale characters are preferred by children in kindergarten and which ones they do not like. I was interested in the attributes of fairy-tale characters which kids like and dislike, how is their choice and what motivates them and which reasons they have. The theoretical part explains the topic of preschool age through evolutionary theories (Freud, Piaget, Erikson). It deals with the theories of fairy tales (Bettelheim, Jung von Franz), attitudes, prejudices and stereotypes of children. The methodological part defines the basic concepts related to the topic (qualitative research, grounded theory method of interview and observation). In the practical part conducted qualitative research methods are reported observing of children at play and during interviews about fairy tales. The thesis also recorded interviews about the fairy-tale characters. In conclusion, I summarize likes and dislikes, fairy tale characters and attributes which kids decided that they are sympathetic and which do not.

KEY WORDS

Fairy tale, reading, fairy tale character, attitudes, qualitative research

OBSAH

ÚVOD	8
ČÁST TEORETICKÁ	9
1. Vývojové teorie týkající se předškolního věku	9
1.1 Freudova teorie psychosexuálního vývoje	10
1.2 Osm Eriksonových věků člověka.....	11
1.3 Piagetova stádia kognitivního vývoje	12
2. Sociální percepce	14
3. Postoj	15
4. Teorie atribuce.....	16
5. Pohádka jako literární žánr	17
5.1 Lidová pohádka.....	18
5.2 Autorská pohádka.....	19
5.3 Zákonitosti pohádek	19
6. Psychologické teorie pohádek	20
6.1 Pohádky z hlediska psychoanalytické teorie	20
6.1 Jungův výklad pohádek.....	21
7. Archetypy v pohádkách	22
8. Morální dilemata v pohádkách	24
METODOLOGICKÁ ČÁST.....	25
1. Výzkumný cíl	25
2. Kvalitativní výzkum	25
3. Zakotvená teorie	26
4. Metoda rozhovoru	29
4.1 Metoda skupinové diskuse.....	29
4.2 Diskusní kruh	30

5. Metoda pozorování.....	31
PRAKTICKÁ ČÁST	32
1. Rozhovor s dětmi v diskusním kruhu	33
1.2 Rozhovory s jednotlivými dětmi.....	35
1.3 Závěry z rozhovorů	47
1.4 Pozorování dětí při hře na pohádky	49
2. Diskuse	50
ZÁVĚR.....	52
Seznam použitých zdrojů	54

ÚVOD

Pohádka jako taková je velmi zajímavý literární útvar. Provází dětskou duši od samého počátku. Unáší nás do tajemných a cizích světů, do minulosti k dávným příběhům a dokáže nás zcela pohltit. Nabízí nám na výběr velkou škálu vzorů. Díky pohádce můžeme být na chvíli někým jiným. Sice jen v představách nebo ve snu, ale to nikterak nezlehčuje náš prožitek. Můžeme si vyzkoušet být laskaví, hodní i krásní, nebo pokud nás to přitahuje, můžeme se stát neporazitelnými siláky a vládnout velkou mocí. Matně si vybavuji, která pohádková postava mě zaujala v dětství nejvíce. Od časů mého dětství se však jistě hodně změnilo. Děti si mohou vybírat z nepřeberného množství pohádek, příběhů. Je odlišný i způsob jakým se s pohádkovými postavami setkávají. Kromě klasického a velmi cenného způsobu vyprávění nebo čtení pohádek doma, mají k dispozici televizi, DVD přehrávače, počítač. Jako cíl jsem si zvolila nahlédnout do dětské duše a vypátrat, jak jsou na tom z pohledu dětí princezny, princové, rytíři, vlci, draci...apod. Zajímalo mě, co je jim na pohádkových postavách sympatické a co se jim naopak nelíbí, co nemají rády a co je motivuje k jejich výběru. Jestli preferují postavy z vyprávěných a čtených nebo z televizních pohádek. Jaké rozdíly jsou mezi volbou oblíbené a neoblíbené postavy mezi chlapci a dívkami.

ČÁST TEORETICKÁ

1. Vývojové teorie týkající se předškolního věku

Pavel Říčan podle Zdeňka Matějčka nazývá předškolní věk dítěte velmi poeticky. Říká mu: „*Kouzelný svět předškoláka*“. Věkově vymezuje toto období do rozmezí tří až šesti let. Jedná se o tříleté období před vstupem do školy. Zpravidla v té době děti navštěvují mateřskou školu, takže bychom mohli toto období nazvat „*věkem mateřské školy*“ stejně jako ho specifikují ve své knize Langmeier a Krejčířová (2006). Zároveň ale také říkají, že by nebylo správné ho tak chápat. „*Mnoho dětí do školky nechodí, rodinná výchova stále zůstává základem, na kterém mateřská škola dále účelně staví a napomáhá dalšímu rozvoji dítěte.*“ (Langmeier, Krejčířová, 2006, s. 85) Klady mateřské školy vyzdvihuje i Matějček (1994). Říká, že je „*zařízením pro děti*“ a „*děti by si ji vymyslely, i kdyby v dnešní podobě nebyla.*“ (Matějček, 1994, s. 48) Ať už děti mateřskou školu navštěvují, či nikoliv, faktem zůstává, že v tomto věku většina dětí vyhledává své vrstevníky. V této době si děti vytváří první *vztahy k druhým lidem*, učí se s nimi spolupracovat, začleňují se do společnosti.

V tomto období dítě „*vyzrává*“ ve všech oblastech a to intelektově, citově, tělesně, pohybově, i společensky. „*Předškolní věk je charakteristický stabilizací vlastní pozice ve světě, diferenciací vztahu ke světu.*“ (Vágnerová, 2005, s. 173) Období je také označováno jako fáze přípravy pro další život ve společnosti. Děti se musí naučit prosadit se ve společnosti ostatních a najít si své místo, umět s nimi spolupracovat.

Toto období je také velmi důležité pro rozvoj řeči. Přibližně ve věku tří a půl let mluvíme o druhém věku otázek, kdy se dítě vyptává otázkami „*proč*“ a „*kdy*“. Mezi třetím a čtvrtým rokem dochází k intelektualizaci řeči. Slovní zásobu si děti rozšiřují při komunikaci s lidmi, s ostatními dětmi, při poslouchání ostatních a při vyprávění zážitků. „*Ale pomáhá ještě něco, co se bohužel v dnešním věku televize z některých našich rodin vytrácí – totiž číst dětem knížky.*“ (Matějček, 1996, s. 57) Je dobré, tuto dobu nepromarnit a číst či vyprávět dětem. Význam rodinného čtení dokazují i psychologické výzkumy. Děti, které mají čtení jako součást každodenního např. uspávacího rituálu, snáze se ve škole učí číst, mají bohatší slovní zásobu, dokážou se pohotověji vyjadřovat. (Matějček, 1996).

1.1 Freudova teorie psychosexuálního vývoje

Sigmund Freud byl považován za významného psychologa již ve své době. Je tvůrcem a zakladatelem psychoanalýzy. Jeho teorie vychází z toho, že veškerý lidský vývoj osobnosti závisí na vrozených dispozicích. Podle Freuda se jedná o vrozené naprogramování a veškeré zkušenosti, které dítě získává v raném věku, zůstávají v *nevědomí*.

Vývojová období dělí podle převládajícího způsobu získávání slasti na: orální, anální, falické a genitální. Psychosexuální vývoj osobnosti se tedy uskutečňuje přesunováním libida do jednotlivých oblastí (Vágnerová, 2008).

Orální stadium odpovídá věku kojence. Hlavním zdrojem libosti je stimulace orální zóny těla. Dítě získává libost hlavně ze sání a z pocitu nasycení. Tato fáze tzv. orální závislosti přechází později ve fázi orálně agresivní. Je to doba, kdy dítěti začnou růst zuby a je omezeno ve své primární potřebě sání z prsu. Za příznivých podmínek by mělo dítě v celé této etapě prožívat bezpečí vyplývající z úzkého kontaktu k matce, ale současně vzniká i nebezpečí vzniku závislosti na tomto druhu slasti.

Anální stadium odpovídá batolecímu věku. Je spojeno s přesunem erotogenní zóny na anus. Dítě získává pudové uspokojení ze stimulace anální krajiny.

Je uspokojováno ovládním pohybu spojeného s eliminací nebo retencí, tj. s vyměšováním. Výchova k tělesné čistotě má v tomto věku zásadní význam. Pokud je prováděna s porozuměním pro potřeby dítěte, dítě se podřizuje normám společnosti, aniž by bylo zavaleno studem, že je špatné. Pokud jsou rodiče na udržování čistoty příliš přísní, může se koncentrace na análně-uretrální slast fixovat.

Době předškolního věku odpovídá **falické stadium**. V této době je podle Freuda (1991) dítě zaujato genitální oblastí, vnímá anatomické rozdíly mezi pohlavími. U dětí lze v té době pozorovat sexuální zájmy předškolního dítěte (masturbaci, hru s genitáliemi).

Vztahy dítěte jsou podle Freuda utvářeny obdobně jako v antických bájích o Oidipovi a o Elektře. Podle toho je pojmenován *Oidipovský komplex* – incestní vztah s matkou a nenávisť k otci. *Elektřin komplex* – sexuální přání zaměřená na otce a rivalita vůči matce.

Dítě v tomto období překonává a řeší oidipovský a Elektřin komplex, přejímá vlastní sexuální roli a postupně se identifikuje s rodičem stejného pohlaví. Přejímá osobnost rodiče do své vlastní osobnosti (introjekce). Falické stádium je složité a pro dítě nesnadné. Pokud dítě překoná jeho obtíže, je mu otevřen normální psychický vývoj. V opačném mohou vzniknout mnohé neurotické obtíže v dospělosti.

Po falickém stadiu následuje *stádium latence*. Odpovídá období mladšího školního věku. Toto období je typické zejména pro úbytek zájmu o sexuální podněty. Zájmy dítěte se přesouvají jiným směrem. Často je to škola, nebo zájem o jiné lidi o vztahy s nimi a společenské aktivity.

Další stádium, které Freud (1991) nazývá *genitálním*, patří době dospívání. Zde dochází k reaktivaci sexuálních pudů. Způsob, jakým dospívající slasti dosahuje, se postupně mění. Nejprve se jedná o autoerotické aktivity, později navazuje vztahy mimo rodinu. Jeho sexuální přání se tedy mění z incestních na neincestní. Volba partnera je však podle Freuda závislá na předchozích stádiích. To znamená, že chlapec si často volí dívku, která mu určitým způsobem připomíná matku a podobně si i dívka vybírá chlapce, který se nějak podobá jejímu otci (Vágnerová, 2000).

1.2 Osm Eriksonových věků člověka

Erikson se proslavil svojí teorií „*osmi věků člověka*“. Každé stádium popisuje v podobě konfliktu mezi dvěma póly (pozitivní a negativní komponenty). Každá tato psychologická krize znamená možnost růstu, ale současně i možnost ohrožení. K růstu dochází, pokud je konflikt vyřešen. V opačném případě dochází k poškození ega (vlastního já) z toho plyne například nedůvěra a stud. Řešení jsou závislá na předchozích stádiích a také současně spoluurčují výsledky těch následujících. Předškolnímu věku odpovídají dvě Eriksonova stádia, druhé a třetí.

Stádium autonomie proti studu

Dítě v této době potřebuje zvládnout pocit rodící se autonomie, která soupeří s pocitem studu. Pokud v dítěti upevňujeme úspěšnost v samostatnosti a nezávislosti, podporujeme jeho autonomii. Nežádoucí zkušenosti se samostatnou volbou vedou

k pocitům zahanbení a pochybnosti vůči sobě. „*K pocitu zahanbení je dost příležitostí: dítě denně zakouší, jak je malé, bezmocné, jak je pro dospělého průhledné, jak snadno jeho svévole končí krachem.*“ (Říčan, 2014,s.117) Pevné vedení, které dítě objeví prostřednictvím rodičů, chrání dítě proti možné anarchii, povzbuzuje je, aby stálo na vlastních nohou, a přitom je brání před nesmyslnými prožitky studu a pochybností. Batole se učí chápat, že tento řád platí i mimo hranice rodiny a že se na něj lze spolehnout.

Stádium iniciativa proti vině

Podle Eriksona v tomto období řeší dítě konflikt mezi vlastní iniciativou a pocitem viny. To, co Freud nazývá falickým obdobím a psychosexuálním vývojem, je podle Eriksona *smyslovou tělesnou radostí, rozkoší z podnikání, z konkvistadorského dobývání, nebo ze závratného útoku střemhlav.* Eriksonova *iniciativa* tedy znamená podnikavost, smělou průbojnost, riskování, dobývání. Tato „*iniciativa*“, která díky dětské fantazii dokáže zajít velmi daleko a není tedy žádnou beránčí hrou, vlastně spíše připomíná pohádkové horory, má ovšem své hranice. Jsou to hranice, které vestavěla do dětské mysli společnost a patří neodlučitelně k duševní výbavě kulturního člověka. Varovný hlas, výčitky svědomí, schopnost prožívat vinu. „*Jedinec, u kterého se nepodaří, aby cítil vinu, je trvalým nebezpečím pro své blízké i pro celou společnost. Jenže může se to také podařit až příliš dobře! Příliš citlivé sebevědomí může podlomit iniciativu. Někteří lidé se celý život trápí obavami, že udělají něco špatného...*“ (Říčan, 2014, s. 142, 143). Jejich „*vnitřní hlídač*“ je chladný, krutý a neudobřitelný. Jenže je důležité, aby dovedl také chválit a odpouštět. Protože pak by každý konflikt mezi iniciativou a vinou končil upevněním a povzbuzením o zkušenost bohatší a moudřejší iniciativy. (Říčan, 2014)

1.3 Piagetova stádia kognitivního vývoje

Jean Piaget uspořádal teorii kognitivního vývoje do jednotlivých stádií. Jednotlivá období představují způsob dětského porozumění světa určitého období. Každé z těchto období, tedy kromě posledního, je charakteristické nepřesným vnímáním reality a přechod z jednoho období do dalšího je způsoben hromaděním chyb v dětském

chápaní a vzniku velkého nesouladu, že musí dojít k novému přeorganizování myšlenkových struktur.

Základními prvky kognitivního vnímání jsou *adaptace* a *organizace*. Každý jedinec má dle Piageta schopnost přizpůsobit se okolí a v něm získané poznatky a způsoby interpretuje do komplexního systému okolního světa (Vágnerová, 2008).

Piagetovy vývojové etapy

1. Fáze senzomotorické inteligence- trvá od narození do 2 let.
2. Fáze symbolického a předpojmového myšlení- trvá od 2 do 4 let.
3. Fáze názorného myšlení- trvá od 4 do 7 let.
4. Fáze konkrétních logických operací- trvá od 7 do 11 let.
5. Fáze formálních operací- nastává v 11- 12 letech.

Předškolnímu období odpovídají podle věku tři fáze v Piagetově periodizaci psychomotorického vývoje. Fáze senzomotorické inteligence, která trvá od narození do dvou let. Zpočátku dítě jedná pouze prostřednictvím svých reflexů. Postupně také začíná vnímat svět svými smysly.

V dalších dvou etapách se jedná o přechod mezi fází symbolickou, která trvá od 2-4 let a fází intuitivní, která trvá zhruba do 7 let.

Fáze symbolická začíná s nástupem řeči. Zakládá se na symbolické funkci jazyka, která umožňuje představovat si skutečnost prostřednictvím symbolů odlišných od označovaných jevů, dítě spojuje předpojmy s prvními slovními znaky.

Podle Piageta označujeme myšlení předškolního dítěte jako názorné a intuitivní. Jak symbolické, tak i předoperační myšlení je závislé na vlastní činnosti dítěte, a proto má v tomto věku tyto znaky: **Egocentrismus, fenomenismus a magičnost**. Dítě interpretuje skutečnost tak, aby pro ně byla srozumitelná a přijatelná a občas si vypomůže vyloučením některých informací nebo fantazií, která skutečnost do jisté míry zkreslí.

1. Fenomenismus – děti kladou důraz na podobu světa právě takového, jak ho vidí oni. „*Jsou fixovány na nějaký obraz reality a nejsou schopny ho ve svých úvahách opustit.*“ (Vágnerová, 2000, s. 103)

2. Magičnost – dovoluje dítěti měnit fakta podle jeho přání. Nerozlišují mezi fantazií a realitou.
3. Egocentrismus – dítě vidí samo sebe v centru dění, vše co se děje je kvůli němu.
Sluníčko vykouklo z mraků, aby mě vidělo.

Typickým znakem v myšlení předškolních dětí je útržkovitost, nekoordinovanost nepropojenost. Často jsou schopny se v myšlenkách soustředit jen na jednu oblast. V tendenci poznávat svět hraje důležitou roli dětská fantazie. Projevuje se mimo jiné i animismem, antropomorfismem a arteficialismem. Dítě pak světu lépe porozumí a realitu přizpůsobí svým potřebám. Vysvětlí si věci po svém a netrápí se tím, že ve skutečnosti je vše jinak.

Tento způsob uvažování tak uspokojuje potřebu dítěte mít jistotu a moci se ve světě lépe orientovat. (Vágnerová, 2000)

2. Sociální percepce

Sociální percepce, nebo podle Nakonečného *sociální kognice*, zahrnuje způsoby, jak lidé vnímají a jaké představy si dělají, nejenom o druhých lidech, ale i sami o sobě v různých sociálních situacích. Jaké si utváří úsudky a dojmy o charakteristikách a rysech jiných lidí. Jedná se nejen o vnímání sociálního dění, ale i o interpretaci vnímané skutečnosti. Percepční zpracování je ovlivněno „subjektivním filtrem“ předchozích zkušeností, motivací, postojem, aktuálním stavem. Nakonečný uvádí triádu percepčních procesů: *Kategorizace, inference a selekce*. Tyto tři procesy pak ve vzájemné souhře vytvářejí **obraz toho druhého**. Platí to ale i pro obraz sama sebe. Je to vlastně tzv. **Laická psychologie**. (Nakonečný,1999)

Kohoutek uvádí: „*Sociální percepce je tedy jev výběrový, subjektivní a problematický. Má často atribuční komponentu, tzn., že vnímané osobě či věci subjektivně přisuzujeme určité vlastnosti, které daná osoba či věc vůbec nemusí mít (např. fyzickou nebo osobní atraktivitu, resp. názorovou a postojovou podobnost a komplementaritu).*“ Pod vlivem získaných zkušeností, daných sociálním učením, si často vytváříme objektivně dané

skutečnosti, svůj zcela subjektivní pohled, a tak dochází při posuzování psychiky ostatních k chybám. Nejčastěji uváděnou chybou je tzv. „**Haló efekt**“ - to znamená, že nás jedna výrazná vlastnost (dobrá, či špatná) u posuzovaného člověka ovlivní natolik, že pod jejím vlivem hodnotíme i ostatní vlastnosti. Například někomu, kdo je krásný přisuzujeme současně i dobré povahové vlastnosti. Příbuzným *Haló efektu* je **efekt setrvačnosti**. Předpokládáme, že ten kdo jednou prokázal dobrý výkon, bude stále stejně výkonný. Další chybou může být sklon k vlastní *favorizaci*, *glorifikaci*, nebo k podhodnocování - **Golemovský efekt** a jeho opakem **Pygmalionský efekt**. Často se také stává, že máme tendenci ve svém hodnocení podléhat autoritativně vysloveným názorům. Stává se to především submisivně založeným jedincům. Dominantní jedinci se většinou nedají ve svých názorech vůbec snadno zviklat.

„Sociální percepce a kognice je tedy jakýmsi druhem kompromisu mezi tím, co člověk na základě své zkušenosti očekává a tím, co fakticky, skutečně v okolním světě nachází.“

(Kohoutek [online] [cit. 2009-12-02])

3. Postoj

Postoj definoval významný americký psycholog Gordon Willard **Allport** (1897-1967), jako „*mentální a nervové stavy připravenosti k reagování*“. Všeobecně uznávaný model postojů se skládá ze tří složek. Předpokládáme existenci **afektivní složky**, která vyjadřuje emoční vztahy vzhledem k objektu postoje. **Kognitivní složka** vyjadřuje stupeň vědomosti o předmětu, ke kterému si vytváříme postoj a složka **behaviorální (konativní)**, ta vyjadřuje tendenci jednat ve smyslu daného postoje.

„Postoje jako takové nejsou člověku primárně vrozeny, nýbrž se u něho vytvářejí jako důsledek sociální determinace v průběhu ontogeneze. Utváření a formování postojů, názorů a předsudků probíhá v rámci celé řady skupin, jichž je člověk členem. Na utváření postojů

působí také masové sdělovací prostředky (i když většinou ne tak významně jako malé skupiny).“ (Kohoutek [online] [cit. 2008-11-10])

Postoj je celková tendence odpovídat poměrně stálým a charakteristickým způsobem, a to buď kladně, neutrálně nebo záporně na určité opakované situace, myšlenky, objekty a osoby. Působí jako kontrolní a filtrující orgán.

V dětském věku mají postoje široký obecný charakter, diferencují se až později. Současně s diferenciací dochází k seskupování v soubory postojů. Tomuto sdružování postojů se říká *postojová integrace*. Postoje mohou být kladné, záporné, stabilní, nebo naopak snadno narušitelné a svým určitým směrem a intenzitou mohou mít výrazný či nevýrazný vliv na chování a jednání člověka.

Postoje jsou často hodně závislé na mínění společnosti a vytvářejí se ve skupinových interakcích. Učíme se jim od jiných lidí, přizpůsobujeme se, protože chceme, aby nás přijala společnost, která zaujímá určité postoje. Osvojujeme si dané postoje a tak si chceme zajistit, aby nás ona společnost akceptovala. Je to tedy tak, že přítomnost jiných lidí nás ovlivňuje v našem chování, když vyjadřujeme své postoje a my nevyjadřujeme navenek svůj pravý pohled na věc, ale vyjadřujeme postoj, o kterém se domníváme, že je sociálně žádoucí a v dané společnosti preferovaný.

4. Teorie atribuce

Psychologickou teorií atribucí, se zabýval F. Heider (1958). B. Weiner a jeho kolegové (1972, 1974, 1986), rozvinuli tuto koncepci tak, že se stala jedním z hlavních paradigmat sociální psychologie.

Heider pojednával o takzvané „naivní“ psychologii. Říkal, že lidé jsou jako amatérští vědci. Pokouší se pochopit chování jiných tím, že si dávají dohromady informace, dokud nedostanou to správné řešení a vysvětlení příčin.

Teorie atribucí vyjadřuje, že lidé se pokouší zjistit, proč druzí lidé dělají to, co dělají. Člověk tak může chování druhého přisuzovat jedné i více příčinám. Dělení podle Heidera:

1. **vnitřní atribuce** – znamená, že se osoba chová určitým způsobem z vnitřních pohnutek, které jsou dané jejím postojem, charakterem a osobností

2. **vnější atribuce** – znamená, že se chování osoby je způsobeno situací, ve které se nachází.

Atribuce jsou ovlivňovány emocemi a motivacemi. Prostřednictvím našeho zcela subjektivního mínění si vytváříme obranné atribuce. To znamená, že omlouváme svá chybná jednání a často obviňujeme ze svých chyb ostatní. Abychom od sebe oddělili možnost dostat se do nepříznivé situace, v jaké se ocitl někdo známý, raději obviňujeme jeho osud. Sami sebe vidíme v lepším světle než ostatní. Je to také tím, že vidíme hodně z toho, co máme uvnitř sebe a také se sami sebou daleko více zabýváme. Atribuční styl je tedy originální, individuální a charakteristický. Objevuje se již v dětství a kromě emocí, motivací, míry sebevědomí a zdravotního stavu, na něj má největší vliv rodina a později i škola a učitel. (Plevová, 2007)

5. Pohádka jako literární žánr

„Pohádka se rodí z potřeby vypravovat a rozkoše naslouchat.“ (K. Čapek)

Michal Černík napsal ve své ***Knížce malých pohádek*** (1986) *„Když vyprávím pohádku, tak mi věř, pohádka sice není pravda, ale není to ani lež...“*

Z mnoha definic pohádky vybírám tyto: „Pohádka je žánr lidové slovesnosti, prozaický výpravný žánr se smyšleným dějem a hlavním hrdinou, který představuje dobro, moudrost, poctivost, pracovitost, chytrost i sílu a další kladné lidské vlastnosti a ideály. Hrdina prochází těžkými zkouškami, ve kterých vždy zvítězí a nakonec ho čeká odměna. Pohádky se dělí na fantastické, kouzelné, legendární, novelistické a umělé.“ (Karpatský, 2001).

Předpokládáme, že je pohádka stará jako lidstvo samo, původně nebyla určená jen dětem. Pohádky a pohádkové příběhy poslouchali všichni, děti i dospělí. *„Pohádka je fantastický příběh, jehož fabule je ověřena generacemi posluchačů a později čtenářů i diváků. Opakovanou interpretací se příběh ustálil v optimální podobě, která obvykla*

nepostrádá napětí a v níž nacházíme jistotu, že nakonec i přes mnohé útrapy a nástrahy dobro zvítězí nad zlem, dobré skutky budou po zásluze odměněny a zlé potrestány. Stejně jako dobrý člověk dosáhne štěstí a zlý upadne do záhuby, pokud mu není dána možnost nápravy, což obvykle není.“ (Svobodová, Švejdová, 2011, s. 117)

Pohádky dělíme na **lidové** a **autorské**.

5.1 Lidová pohádka

Lidová pohádka je pohádkou, která se ustálila v určité formě po mnohonásobném převyprávění. Autor je anonymní. Je ověřena posluchači a vypravěči a zaznamenána do písemné podoby sběrateli pohádek. (Erben, **Kubín**, Němcová, Grimmové, Perrault). Přesný záznam autentického vyprávění pořízený fundovaným sběratelem podle určitých pravidel respektuje původní podobu pohádky. Charakteristickým rysem je příběh s nereálným dějem, postavami a prostředím. Odráží se v něm filosofie společnosti, její morálka a moudrost.

Dělení lidových pohádek:

- **Kouzelné** – ty patří mezi nejstarší a prolíná v nich reálný a fantastický svět.
- **Zvířecí** – patří mezi vývojově nejstarší, zvířata v nich vystupující mívají lidské vlastnosti. Stávají se často pomocníky lidí. Ty dále dělíme na pěstounské (Budulínek a Smolíček) a kumulativní (O Koblížkovi, O veliké řepě)
- **Novelistické** – jsou nejmladšími pohádkami. Nadpřirozeno je v nich redukováno, zdůrazněn je každodenní život, včetně sociální problematiky. Vítězí zde dobré charakterové vlastnosti nad těmi špatnými. (Chytrá horákyňe, Boháč a chudák) Patří sem i pohádky, kde se objevuje vtip, satira, nonsens, hádanka. Např. O Honzovi.
- **Mytologické** – příběhy z dějin národa
- **Legendární** – v nich se objevují biblické postavy a jejich skutky mají světský ráz. (Dobře tak, že je smrt na světě)

5.2 Autorská pohádka

Autorská pohádka je novým typem pohádkového žánru. Autor záměrně zasahuje do ustálené tematické, kompoziční a jazykové podoby. Vnáší do ní nové netradiční náměty, postupy a jazykové prostředky. V autorské pohádce bývá fantazie součástí reality, autorská pohádka je často subjektivnější, může obsahovat autobiografické motivy, zvýrazňuje nejen individuální styl autora, ale i literární styl doby. Odráží dobu, ve které vznikla, mizí časová a místní neurčitost, zbavuje se mysticismu, ruší pohádkovou iluzi. Parafrázuje lidové motivy a nechává prolínat různé žánry. V autorských pohádkách se často objevuje hovorová řeč, jazykové hříčky, hádanky, vtipy a autorská metaforika. Je v nich kladen důraz na estetickou a zábavnou funkci.

Dělení autorských pohádek:

- **Parodijní** – to jsou pohádky naruby. Můžeme v nich potkat hodné čerty, Zlobivé princezny a babičky, co jedí vlky. (Drda, Lada)
- **Animistické** – zvířecí hrdina v nich zpodobňuje vnitřní i vnější svět dítěte. Lada, Čapek)
- **Biologické** – pohádky o přírodě a o jejích zákonitostech. (Sekora, Těsnohlídek)
- **Novelistické** – jsou spíše příběhovými prózami o životě dětí. Spojuje reálný svět s fantazijním a vyjadřuje společenské a mezilidské vztahy.
- **Nonsensevé** – je charakteristická poetickými a surrealistickými přístupy. (Nezval)
- **Sociální** – odráží se v nich sociální tematika, jsou nástrojem sociální a třídní výchovy proletářských dětí. (Majerová, Wolker)
- **Civilizační** – přibližuje svět techniky a manuální práce. (Nauman, Hons)

5.3 Zákonitosti pohádek

Pohádky mají jisté zákonitosti. **Pohádková imaginace, bezčasová věčnost** (tenkrát, kdysi...apod., **neurčité prostředí, mezerovitý pohádkový svět** – neposkytuje odpověď na všechny otázky- např. Proč maminka poslala Karkulku do lesa, když věděla, že v něm žijí nebezpeční vlci? V pohádkách se objevují **zázračné předměty**: sedmimílové boty, létající koberec, hrneček co vaří kaši. Pohádky mají své **stereotypní formule**: Za devatero horami..., jestli neumřeli, žijí dodnes..., Byl jednou jeden....., Zazvonil

zvonec.... Zvláštní je **pohádková fantastika**. Projevuje se v zázračných proměnách lidských bytostí: Karkulka vyskočí vlkovi z břicha živá. Účinky mají též kouzelné předměty: zaklínadla, živá voda. Objevují se **elementy reálných životních zkušeností**: smrt, odchod z domova, těžká zkouška, neštěstí, krutost, šťastná náhoda, síla lásky a mocná příroda. **Kompoziční triády, nadpřirozené postavy, magická čísla, vítězství dobra nad zlem.** (Čeňková, 2006)

„Nic na světě nenahradí živé vyprávění, nebo alespoň předčítání pohádek. Pohádka je především útvar uměleckého slova a byla složena k vyprávění, k tomu, aby obrazotvornost slova vyvolávala skryté obrazy imaginace, dřímající v dětské psychice a v mysli posluchače.“ (Černoušek, 1990, s. 6)

6. Psychologické teorie pohádek

6.1 Pohádky z hlediska psychoanalytické teorie

V průběhu vývoje se podle Freuda projevují, dotvářejí a současně i kultivují tři vrstvy. Jedná se o „**Id**“ („**Ono**“), což je tzv. pudová vrstva. Id obsahuje nevědomé dynamické síly - pudy, skrytá přání a potřeby. Je iracionální a řídí se principem slasti. „**Ego**“ („**Já**“) je vědomá a předvědomá vrstva psychiky, která obsahuje vnímání, vědomí, pozornost, paměť a myšlení. Je racionální a řídí se principy reality. Mezi vrstvami id a ego jsou vzájemné mnohočetné vztahy, které však bývají přerušeny řadou obranných mechanismů. (*projekce a identifikace*) Projekce znamená, že své vlastní negativní vlastnosti promítáme do vlastností jiných osob a naopak vlastnosti, které se nám líbí, s těmi se ztotožňujeme, přijímáme je za své. „**Superego**“ („**Nadjá**“) je nadřazeno těmto dvěma vrstvám. Vnímáme jej jako svědomí, jsou to zvnitřnělé normy, příkazy a zákazy. Můžeme říci, že se částečně ztotožňuje s egem, ale jeho značná část je též nevědomá a vychází z pudů. Superego se vytváří postupně, proces jeho vzniku je dlouhý a závisí na rodičích nebo na jiných vzorech, které jsou nám předkládány společností. Například v pohádkách, mýtech, nebo náboženských vzorech (Drápela, 2011).

Oidipovský komplex

V pohádkových příbězích se velmi často můžeme setkat s dalším důležitým termínem psychoanalýzy. Oidipovským komplexem nazýváme podle Freuda vztah dítěte k rodiči opačného pohlaví. Tento vztah vzniká v předškolním věku a může provázet jedince v různých podobách až do dospělosti. Malé dítě si přeje mít rodiče opačného pohlaví pouze pro sebe a v tom mu brání rodič stejného pohlaví. Díky tomu dítě prožívá pocit viny strachu a studu. Za své myšlenky a tajná přání očekává trest.

Jako jeden z motivů se často v pohádkách objevuje velmi silný vztah osobě opačného pohlaví a boj o něj. Například v pohádce o Bajajovi. „*V očích malých chlapců střeží drak tu nejmilovanější a nad jiné drahocennou bytost – maminku.*“ (Černoušek, 1990 s. 115) Drak v pohádce představuje otce. Je stejně jako otec symbolem toho, po čem malí chlapci touží a čeho se zároveň obávají. Je velký, dovede hrozivě řvát a objeví se, když je nejméně očekáván. Jsou mu připisovány všemohoucí a nepředstavitelné schopnosti. Příslib toho, že a vítězstvím nad drakem chlapec získá stejnou moc, je lákavý. Ovšem Bajaja na rozdíl od Oidipa, který naplňuje tragické prokletí, vychází z bitvy s drakem vítězně a hlavně nevinně. Bajaja si nebere za ženu vlastní matku, naopak se žení s dcerou krále, která je samozřejmě stejně nevinná jako on. „*Pohádkové vyprávění se tak citlivě dotýká ožehavého problému v citovém vývoji chlapce a řeší jej uspokojuv v dimenzích optimistického vykročení do budoucnosti.*“ (Černoušek, 1990, s. 115) Pokud se úspěšně podaří chlapci zpracovat toto ožehavé téma, přijímá vzor a roli svého otce, stejně jako dívka převezme vzor a roli mateřství od své zprvu nenáviděné matky, kterou vnímala původně jako sokyni (Černoušek, 1990).

6.1 Jungův výklad pohádek

Jung dělí psychiku do několika vrstev. Kdesi pod úrovní běžného vědomí se nachází vrstva *osobního nevědomí*. O něco hlouběji je další vrstva nazvaná Jungem *Kolektivní nevědomí*. Jejím obsahem jsou způsoby chování, které jsou shodné pro všechna individua. Pojem *kolektivní nevědomí* vyjadřuje univerzální strukturu lidského druhu. Osobní nevědomí se noří do složky kolektivního nevědomí a stává se do jisté míry i jeho součástí. Protipólem *kolektivního nevědomí* je *kolektivní vědomí*: kulturní svět sdílených hodnot a norem. Jung je přesvědčen, že vše, co je obsahem individuálního

nevědomí se může potencionálně stát vědomým, avšak nejzákladnější jádro – archetypická psýché – se nikdy vědomou stát nemůže. Obsahy kolektivního vědomí nejsou předmětem nějakého úmyslu a nejsou ovladatelné vůlí.

Dlouholetá žačka C.G.Junga, Marie Louise von Franz, dospěla k závěru, že všechny pohádky vyjadřují jednu a tutéž psychickou skutečnost. *„Tato neznámá skutečnost je však natolik komplexní a obsáhlá a pro nás ve všech svých rozmanitých aspektech tak obtížně rozpoznatelná, že je třeba stovek pohádek a tisícových opakování, aby ji bylo možné vědomí zprostředkovat, a ani tak nebude toto téma nikdy vyčerpáno.“* (Franz, 2014, s. 16) Jung tuto neznámou skutečnost nazývá **„Selbst“**, nebo-li *„bytostné Já“* považuje ji za veličinu, která je nadřazena vědomému já. Není naděje, že bychom si někdy uvědomili, třeba jen přibližně bytostné já. I když si z něj uvědomíme sebevíc, vždy zůstane *„určité a neurčitelné množství nevědomí, které náleží k totalitě úplného bytostného já.“* (Jung in Franz, 2011)

Jung se domnívá, že duše dítěte není nepopsanou deskou, ale že se rodí s *„diferencovaným, predeterminovaným, a proto individualizovaným mozkiem“* s *„pohotovostí ke zděděným instinktům a preformacím.“* Součástí tohoto dědictví nejsou sice žádné *konkrétní představy*, nicméně dědíme *možnosti* těchto představ. Tyto možnosti se projevují už od malička specificky lidským způsobem pořádání snových obrazů. Důkazem dědičnosti *možností* představ je univerzální výskyt archetypů. (Jung, 1999)

7. Archetypy v pohádkách

Archetyp je produktem kolektivního nevědomí, zachycuje historické zkušenosti a nevědomé motivy, nemateriální dědictví nashromážděné v nevědomí člověka, rodiny, národa a kultury, předešlými generacemi. Jsou to vlastně jakési vzory pro společnost, ve které se po staletí uchovávají. Objevují se v pohádkách, pohádkových příbězích a také v mýtech a legendách. Mezi takové známé motivy patří například postava hrdiny, nebo draka apod. (Jung, 1999).

„Archetyp v podstatě představuje nevědomý obsah, který se uvědoměním a vnímáním mění, a to ve smyslu toho kterého individuálního vědomí, v němž se objevuje.“ (Jung, 1999, s. 100)

Každý archetyp je současně jedním aspektem kolektivního nevědomí, nemůžeme říct, že by byl některý nadřazený, nebo významnější. Zároveň ale zobrazuje kolektivní nevědomí jako celek. Všechny archetypy se v nevědomí prolínají, překrývají a vzájemně spolu souvisí. „*Je to jakoby se přes sebe částečně zkopírovalo několik fotografií- obraz se nedá rozuzlit. Důvodem pravděpodobně je, že v nevědomí je čas i prostor relativní.*“ (Franz, 2014, s. 21)

Kdokoliv z nás si tedy může vybrat tu část pohádky, která je pro něj čímkoliv významná. Ten zážitek je nepřenosný. Každý jednatel v něm může vidět cokoli jiného. (Franz, 2014).

Budeme-li postupovat od vědomého k nevědomému, tedy od povrchu směrem do hloubky, setkáme se s **Personou**. Tento archetyp je naším obrazem. Nejsme to my zcela přesně, je to spíše naše maska, se kterou se víceméně identifikujeme a působíme v ní na společnost, která na nás nahlíží stejně, jako nahlížíme sami na sebe. Persona je spojením mezi námi a společností.

Opakem persony je dvojice archetypů **Anima** a **Animus**. Opakem proto, že zatímco persona je pro nás spojením s vědomým světem, Anima a Animus nás spojují s nevědomím. Anima je obraz ženství v psyché muže. V pohádkách se objevuje v roli osudové ženy, víly, princezny, nebo královny apod. Archetypická ženská postava v nevědomí muže si počíná lstivě, intrikuje, mívá vrtošivé nálady a trouse uštěpačné poznámky. Animus je obrazem mužství v psyché ženy. V pohádkách je často jako princ, hrdina, zachránce, dobyvatel. Animus se promítá do názorů na mužství a do možných vztahů s muži. Současně se však projektuje i do projevů jejího vnitřního mužství.

„*S působením anima se pojí zásadní problém: pokud si žena není svého anima vědoma, animus ovládne její emocionální život, a ona se pak stane příslovečným „slonem v porcelánu.*“ (Franz, 2014, s. 19) Na rozdíl od Animy Animus v ženské duši bývá náchylný k předvádění své síly a používá hrubou sílu.

Persona, Animus a Anima jsou struktury vztahů. Struktury identity tvoří **Já** a **Stín**. Já odpovídá naší identitě. Stín je protipól naší identity. Je to něco, co bylo zavrženo. Nechceme být jako stín, nicméně stín je naší součástí. V pohádkách je často v roli čaroděje, ďábla, někoho kdo ničí všechny snahy, kazí dílo, i když se hrdina brání ze všech sil. Hlavního hrdinu zpravidla stojí velké úsilí někoho takového porazit. Je k tomu třeba vytrvalosti, velké odvahy, možná i kus mazanosti a hlavně hodně štěstí. Podle

všeho je velmi těžké přijmout, že je naší součástí. Je uvnitř nás, je naší temnou stranou osobnosti a my s ním, stejně jako hrdina v pohádce, bojujeme ze všech sil (Jung, 1993).

8. Morální dilemata v pohádkách

Pohádky v sobě nesou jedinečnou mravní sílu. Děti se jejich prostřednictvím seznamují s dobrem i zlem v té nejčistší podobě. Pohádka zprostředkuje dětem barvitě zobrazené dobro i zlo v konkrétní podobě. Nenabízí žádné abstraktní pojmy, nic, co by bylo dětem vzdálené. Díky pohádkám děti objevují základy mravní existence zakotvené v historii a v kultuře. Odsuzuje se tu například závist, lakota, lež. Žádný zločin nezůstane bez zásluhy potrestán. Právě jasné kontrasty dobra a zla v jednotlivých postavách dětem pomáhají pochopit mravní rozdíly mezi dobrem i zlem. Děti se ztotožňují s kladnými postavami hlavně proto, že jsou to postavy jednoduché, přímočaré. V závěru pohádky se zpravidla objevuje smíření v podobě potrestání zlé a záporné postavy. Děti se tak seznamují se základním trestním kodexem: Přestupek, vina, trest. Záporné pohádkové postavy čeká zpravidla velmi krutý a odstrašující trest (Černoušek, 1990).

„Eliminací zla se posilují niterné složky rostoucího dětského já, zdravá sebedůvěra. Pro dítě není v životě větší hrozba než zůstat opuštěn, sám, vyvržen ze světa.“ (Černoušek, 1990, s. 30, s. 31)

Dnešní doba se snaží dětem předkládat jen dobré a hezké věci. Dospělí chtějí děti ochránit před temnou stránkou reálného života. Děti jako by se neměly dozvědět, že příčinou mnoha životních nezdarů je právě naše přirozenost. Lidé mají sklon jednat zlostně, agresivně, násilnicky, sobecky. *„Místo toho přesvědčujeme děti, že všichni jsou vrozeně dobří. Ale děti vědí, že ony vždycky dobré nejsou, a často dokonce i když dobré jsou, by raději nebyly. To je v rozporu s tím, co jim říkají rodič, a právě to činí z dítěte v jeho vlastních očích netvora.“* (Bettelheim, 2000, s. 3) V pohádkách se děti setkávají přímo tváří v tvář se základními životními krizemi. V řadě pohádek začíná příběh smrtí jednoho z rodičů, nebo ztrátou domova, ztrátou jistoty. Pro pohádky je charakteristické, že uvede existenciální dilema stručně a velmi přímo. Dítě se tak může poprat s problémem v jeho nejzákladnější podobě. Stejně jako dobro má i zlo své kouzlo, třeba v podobě draka, nebo mocné čarodějnice. Dokonce i na čas vítězí a zabere místo hrdinovi, kterému by po právu mělo náležet. Nakonec dobro vítězí a zlo je

potrestáno. „*Mravnost se neprosazuje tím, že ctnost nakonec zvítězí. Pro dítě je spíše důležité, že je kladná postava přitažlivá. Pokud se dítěti líbí její vlastnosti, dítě se s ní ztotožní, rozhodne se být také dobré.*“ (Bettelheim, 2000)

METODOLOGICKÁ ČÁST

1. Výzkumný cíl

Cílem mé výzkumné práce bylo zjistit, jaké pohádkové postavy děti v předškolním věku upřednostňují a které naopak nemají v oblibě. Jaké vlastnosti a schopnosti pohádkových bytostí jsou dětem sympatické a které nikoliv. Jaké k tomu uvádí důvody a jak to vysvětlují. Na základě problematiky oblíbenosti a neoblíbenosti pohádkových postav, jsem si zvolila tyto výzkumné otázky:

1. Mají děti rády pohádky?
2. Která pohádka je nejoblíbenější?
3. V jaké podobě se k nim pohádka dostává? (čtenou, nebo TV formou)
4. Jaká postava je u dětí předškolního věku nejoblíbenější a proč?
5. Kterou naopak nemají rády a proč?
6. Jaké rozdíly jsou mezi prioritami dívek a chlapců.

Pro objasnění otázek jsem se rozhodla použít kvalitativní výzkum. Pro sběr dat jsem použila techniku zakotvené teorie. Konkrétně strukturovaný rozhovor, který se mi jevil jako nejvhodnější. Mimo jiné jsem použila i metodu pozorování.

2. Kvalitativní výzkum

Podle Miovského je definován kvalitativní přístup jako „ *přístup, který pro popis, analýzu a interpretaci nekvantifikovaných či nekvantifikovatelných vlastností zkoumaných fenoménů naší vnitřní a vnější reality využívá kvalitativních metod...a principů jedinečnosti a neopakovatelnosti, kontextuálnosti, procesuálnosti a dynamiky.*“ (Miovský, 2006, s. 17)

Takto definuje kvalitativní výzkum významný metodolog Creswell:

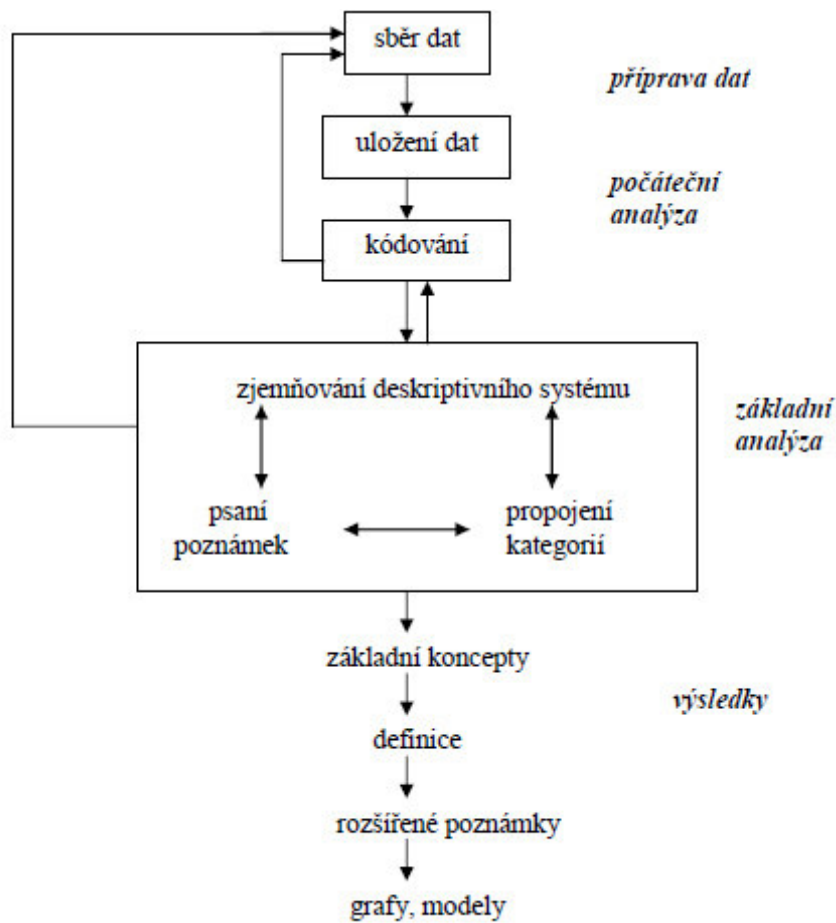
„Kvalitativní výzkum je proces hledání porozumění založený na různých metodologických tradicích zkoumání daného sociálního nebo lidského problému. Výzkumník vytváří komplexní holistický obraz, analyzuje různé typy textů, informuje o názorech účastníků výzkumu a provádí zkoumání v přirozených podmínkách.“ (in Hendl, 2005, s. 50)

Zpočátku je některými metodology chápán spíše jako doplněk kvantitativních výzkumných metod. Postupně však získává v sociálních vědách rovnocenné postavení s ostatními druhy výzkumu. Vzhledem k tomu že otázky, které kvalitativní výzkumník na počátku výzkumu vybere, může později modifikovat, nebo doplňovat během sběru a analýzy dat, je kvalitativní výzkum považován za pružný způsob výzkumu. V jeho průběhu vznikají nejen nové otázky, ale také hypotézy a nová rozhodnutí jak pokračovat dál. Kvalitativní přístup má své nesporné výhody, zejména schopnost získat podrobný popis a vzhled zkoumaného jevu, zkoumání v přirozeném prostředí, možnost studia procesů, navrhování teorií a pružné reagování na místní situaci a podmínky. Mezi jeho nevýhody patří velká časová náročnost, omezená možnost zobecnění získaných výsledků a také možné zkreslení výzkumníkem (Hendl, 2005).

3. Zakotvená teorie

Metoda zakotvené teorie se uplatňuje zejména v kontextu objevování. Jde při ní zejména o rozvíjení nových teorií při výzkumu. Takovýto proces však nelze vymezit pevnými pravidly, protože vždy obsahuje i dávku intuice a možnou nejistotu. Návrh postupu zakotvené teorie, za jehož autory jsou považováni B. Glaser a A. Strauss, bere na tento aspekt ohled.

Blokové schéma zakotvené teorie, podle Glaser a Strausse:

(Hendl, 2005)

Američtí sociologové podrobně a přesně vymezili strategii výzkumu a zároveň způsob analýzy získaných dat:

- *Vytvářet teorii, ne pouze nějakou teorii testovat.*
- *Dát výzkumnému procesu systematičnost, která je základní vlastností dobré vědy.*
- *Pomoci analytikovi v překonání předsudků a předpokladů, jež si do výzkumného procesu přináší, nebo které si v jeho průběhu vytvořil.*

- *Poskytnout zdůvodnění pro předkládanou teorii, vytvořit hustou síť poznatků, rozvinout citlivost a integraci, aby bylo možné navrhnout bohatou, umně tkanou explanatorní teorii, úzce aproximující realitu, kterou reprezentuje.*

(Hendl, 2005, s. 127)

Je tedy důležité, aby v kvalitativním výzkumu proběhly dvě důležité fáze. Fáze výzkumu (objevování), kde je možné spekulovat a kreativně vytvářet hypotézy a druhá fáze zdůvodňování, jejímž cílem je systematické přezkušování předešlé fáze. (Hendl, 2005)

Pro zakotvenou teorii je důležitým prvkem analýza dat, kódování.

Otevřené kódování

Jedná se o první analýzu sesbíraných dat. Výzkumník postupně třídí klíčové jevy a události, které posléze označí jmény, pojmy *koncepty*. Potom je seskupí do *kategorií*, například podle podobných vlastností. *Kategorie* jsou na vyšší úrovni než *koncepty* a tvoří *základní kameny vznikající teorie*. (Hendl, 2005, s. 244).

Axiální kódování

Při tomto způsobu kódování se jedná o uvažování možných příčin a důsledků, podmínek a interakcí, strategií a procesů mezi jednotlivými kategoriemi. Na to, abychom odhalili vztahy mezi různými kategoriemi, je nutné mít teoretický rámec, díky kterému určíme, *které druhy fenoménů, lze mezi sebou smysluplně propojit.* (Hendl, 2005, s. 248)

Selektivní kódování

Přináší další fázi zkoumání dat a kódů. Výsledkem tohoto procesu je síť vzájemně propojených vztahů a vazeb, jež vytvořily ucelenou teorii týkající se zkoumaného tématu. Podle Hendla znamená selektivní kódování: *„hledání hlavní postavy nebo motivu pohánějícího celý příběh dopředu.“* (Hendl, 2005, s. 252)

4. Metoda rozhovoru

Kvalitativní rozhovor má svoji taktiku. Velmi záleží na způsobu pokládání otázek a na jejich obsahu. Samozřejmě svoji roli hraje i délka rozhovoru. Podle Hendla je otázka v interview stimulem pro generování odpovědi respondentem. Je důležitý způsob, jak je formulována. Závisí na tom, jak bude respondent odpovídat. Otázky by měly být otevřené, neutrální, citlivé a jasné. V rozhovorech je důležité zaměřit se na formulaci otázek. Snažíme se je klást tak, abychom předešli a minimalizovali vnucování určitých odpovědí.

Ke sběru dat pro svůj výzkum jsem se rozhodla použít polo - strukturovaný rozhovor. V této metodě se objevují předem dané otázky, jejichž znění a pořadí lze v průběhu rozhovoru pozměnit, či doplnit na základě svých znalostí a reakcí dotazovaného a směřovat tak rozhovor k dosažení požadovaného cíle. V rozhovorech je možné použít tři typy otázek:

Uzavřené - na ty lze odpovídat jednoslovně (Ano, ne, nevím...), nebo vybírat z možných variant

Otevřené – to jsou volné odpovědi

Polozavřené – je možné vybírat odpovědi z daných variant, ale jako poslední možnost odpovědi je prostor pro volnou odpověď (Hendl, 2005).

4.1 Metoda skupinové diskuse

Další metodou, velmi často využívanou v kvalitativním výzkumu, je rozhovor v diskusní skupině. Využívá se hlavně při kompletování a doplňování otázek pro individuální rozhovory. Cílem není na rozdíl od jiných rozhovorů nalézt společná řešení. Spíše se chceme dozvědět co nejvíce o problému, který je předmětem našeho výzkumu. Skupinové interview výhody i nevýhody. V krátkém čase je možné získat kvalitní informace od více respondentů najednou. Skupinový rozhovor má dynamiku, zaměřuje se na určité téma a může být pro účastníky i zábavný. Proti tomu však stojí fakt, že tento způsob může zabrat hodně času, protože je potřeba vyslechnout odpovědi všech. (Hendl, 2005)

Tato metoda je také někdy nazývána **Focus groups**. Za zakladatele této metody je považován Robert King Merton (1910 – 2003), původ této metody můžeme vidět již mnohem dříve, například při sezení antropologů s domorodci u ohňů. (Toušek, *Zaměřované interview a focus groups. Mertonův příspěvek k metodologii sociálních* [online] [cit. 2015-03-01])

4.2 Diskusní kruh

V mateřské škole, ale i ve školách vůbec se poslední dobou při výuce hodně využívá metoda kruhu. Jedná se například o kruh *výukový*, *komunitní*, nebo *diskusní*. Kruh jako prostředek výuky má svá pravidla.

Diskusního kruh je dobré uskutečnit ve světlé a prostorné místnosti, je důležité, aby se aktéři cítili dobře. Pravidla pro diskusní kruh jsou stejná jako pro kruh komunitní.

Pravidlo naslouchání

V kruhu má právo mluvit jen ten, kdo má v ruce malý předmět (v našem případě *kouzelný klíč k pohádce*), který se postupně předává z ruky do ruky. Děti se učí naslouchat, to je dovednost, která tvoří předpoklady dobrých vztahů. Naslouchají nejen děti, do kruhu odpovědí nevstupuje ani moderátor.

Právo nemluvit

Pokud se dostane řada na někoho, kdo nemá, nebo nechce nic říct, předá předmět beze slova dál a ostatní to plně respektují. Vytváří se tak pocit důvěry a bezpečí. Děti se učí, že mají právo cokoliv odmítnout.

Pravidlo úcty

To znamená o nikom nemluvit neuctivě, nekritizujeme a nevysmíváme se.

Nezpochybňujeme věci v kruhu vyslovené.

Pravidlo diskrétnosti

Každý má právo sdělit to, co považuje za vhodné, ale v podstatě co se v kruhu vyřkne, by tam zároveň mělo zůstat. Neměly by být jmenovány konkrétní osoby. Mělo by být chráněno soukromí dotazovaných osob. (Nováčková, [online]. [cit. 2015-03-21])

5. Metoda pozorování

Pozorování bychom mohli definovat jako smyslové vnímání okolního světa. Pozorujeme cílevědomě, plánovitě a soustavně jevy a procesy a díky tomu odhalíme podstatné souvislosti a vztahy sledované skutečnosti. Pozorování slouží jako prostředek k získání potřebných informací například pro vědecké účely. Je součástí všeobecně akceptovaných vědeckých metod. Hraje důležitou roli jak v kvantitativním, tak i v kvalitativním výzkumu. Pozorováním v kvalitativním výzkumu doplňujeme rozhovory také o sluchové zrakové a čichové vjemy. Naši zprávu tak doplňujeme i o popis prostředí, kde se výzkum odehrává. V rozhovorech se většinou dozvídáme, co si respondent myslí, ale pozorováním při rozhovoru sledujeme i projevy chování, tedy to, co se skutečně děje.

Hendl (2005) dělí výzkumné pozorování do třech dimenzí:

1) Skryté – otevřené pozorování

Pozorování skryté se děje tajně, například prostřednictvím skryté kamery. Naproti tomu s otevřeným pozorováním jsou účastníci pozorování seznámeni. Znají kdo, a proč je sleduje.

2) Zúčastněné (*participantní*) – nezúčastněné (*neparticipantní*) pozorování

V prvním případě se výzkumník stává členem pozorované skupiny. Podílí se na společném životě a všech aktivitách. Při nezúčastněném pozorování si výzkumník zachovává odstup. Přijímá roli vnějšího pozorovatele a snaží se nikterak neovlivňovat život skupiny.

3) *Strukturované – nestrukturované pozorování*

Ve strukturovaném pozorování výzkumník postupuje přesně podle předem daného scénáře. Data zaznamenává do předem připravených záznamových archů. Posléze dochází ke kódování. V nestrukturovaném pozorování hraje hlavní roli získávání nových informací o nových jevech, procesech a vztazích sledované skutečnosti. Jeho nevýhodou je velká časová náročnost a také riziko, že se během pozorování nic nového nepřihodí. (Hendl, 2005)

PRAKTICKÁ ČÁST

Praktickou část výzkumu jsem provedla v dvoutřídní venkovské mateřské škole. Děti jsou zde rozděleny do tříd podle věku. Mladší od tří do pěti let a starší, ve třídě od pěti do šesti let. Zaměřila jsem se na děti ve věku čtyř až šesti let. Dětem jsem pokládala tyto výzkumné otázky:

Máš rád/a pohádky?

Čtete si, nebo vyprávíte pohádky doma a s kým?

Díváš se na pohádky v TV?

Jakou pohádku máš nejraději a proč?

Jakou pohádkovou postavu máš nejraději a proč?

V jakou pohádkovou postavu by ses chtěl/a proměnit a proč?

Jaká pohádková postava se ti nelíbí a proč?

1. Rozhovor s dětmi v diskusním kruhu

Nejprve jsem provedla rozhovor s dětmi ve skupině. Rozhovor probíhal v době, kdy jsme ve školce měli integrovaný blok z Pohádky do pohádky. Cílem tohoto rozhovoru bylo zjistit, jaký mají děti vztah k pohádkám a jakou formou se s nimi setkávají. Ve skupině bylo 15 dětí ve věku 4;5 – 6;5 let. Z toho 5 chlapců a 10 holčiček. Rozhodli jsme se, že vyzkoumáme pohádky. Děti napadlo, že by se nám na cestu hodila jako správným detektivům lupa a pes, co umí všechno vystopovat. Děti vyjmenovaly spoustu věcí, mimo jiné i svačinu a teplé oblečení, protože venku je pořád ještě zima. Než jsme začali zkoumat jednu určitou pohádku, položila jsem v *diskusním kruhu* tyto otázky:

1. Máš rád/ráda pohádku?
2. Čtete a vyprávíte si pohádky doma?
3. Kdo čte a vypráví pohádky doma?
4. Díváš se na pohádky v TV?

Na *diskusní kruh* jsou děti zvyklé, znají dobře jeho pravidla. Nedělalo jim problém odpovídat na otázky.

Pohádky mají rády všechny dotazované děti.

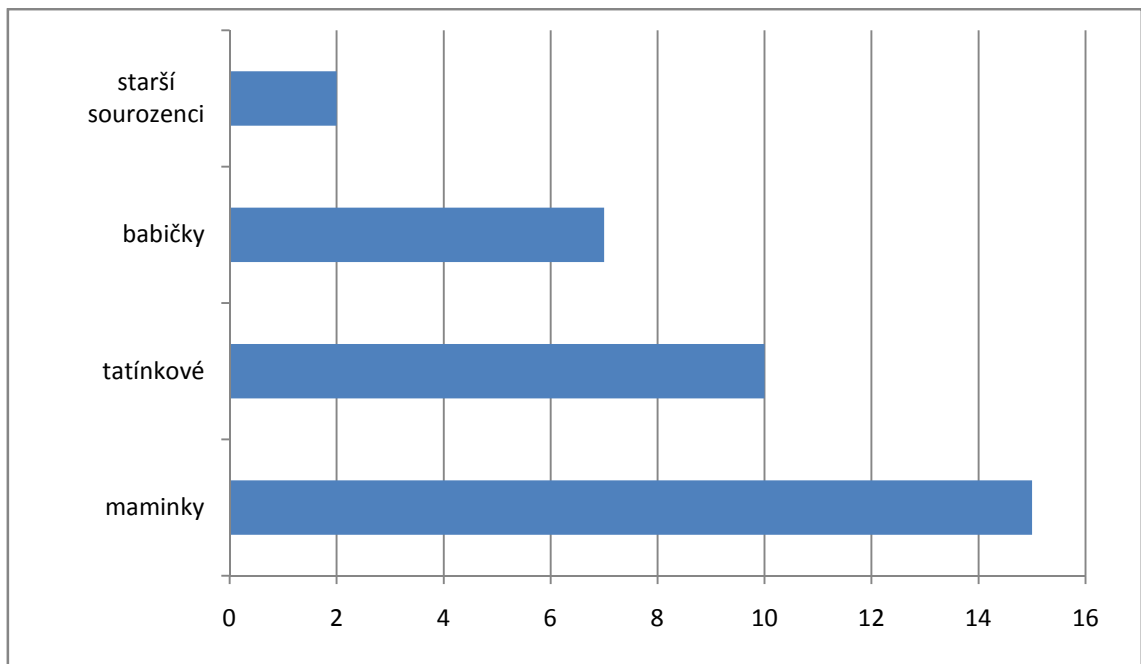
U třinácti dětí se doma pohádky čtou a u jednoho chlapce moc ne a jedna dívka odpověděla, že občas. Na pohádky v televizi se dívají všechny děti. Jeden chlapec uvedl, že ne moc často, ale že se dívá rád. (grafické znázornění č. 2)

Nejvíce čtou dětem pohádky maminky, další v pořadí jsou tatínkové, babičky a nakonec starší sourozenci. (grafické znázornění č. 1)

Na pohádky v televizi se dívají všechny děti. Jeden chlapec uvedl, že ne moc často, ale že se dívá rád.

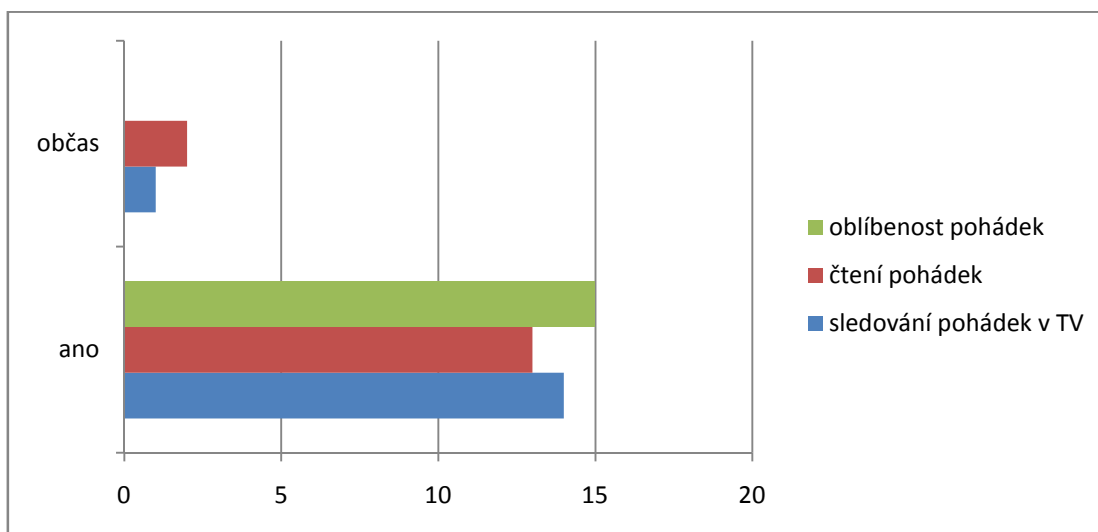
Pohádky jsou tedy ve mnou zkoumané skupině dětí velmi oblíbené. S pohádkou se děti setkávají prostřednictvím čtení a sledování v TV. Líbí se jim jak čtené pohádky, tak i pohádky sledované v televizi. pohádky čtou nejvíce maminky a o něco méně tatínkové. Děti říkaly, že na ně tatínek nemá moc čas. Tatínkové také třeba nečtou, protože „tatínek spíš vypráví příběhy, nebo povídá o tom, co ho v práci potkalo, nebo jak byl malý kluk.“ (Lukáš). Babičky čtou pohádky také docela často. Zajímavé je, že žádné z dětí nezmínilo dědečka, ačkoliv i dědečkové bydlí s některými ve společné domácnosti. Dětem čtou také starší sourozenci.

Grafické znázornění č. 1 čtení a vyprávění pohádek doma

Zdroj: vlastní

Grafické znázornění č. 2 - oblíbenost pohádek, čtení a sledování pohádek v TV

Zdroj: vlastní

1.2 Rozhovory s jednotlivými dětmi

Nejprve jsem dětem oznámila, že budu natáčet film o tom, co si děti myslí o pohádkách. Zeptala jsem se, jestli by jim nevadilo, kdybych jim položila pár otázek. Nikoho jsem nenutila. Všechny děti, které mi poskytly rozhovor, s ním souhlasily. Rozhovory jsem zaznamenávala kamerou. Bylo to velmi zajímavé a kromě záznamu rozhovoru jsem později mohla pozorovat i chování dětí při rozhovoru.

Rozhovor se skládal z těchto otázek:

1. Jakou pohádku máš nejraději a proč?
2. Jaká je tvoje nejoblíbenější pohádková postava a proč?
3. Kterou pohádkovou postavou by ses chtěl/a stát a proč?
4. Jakou pohádkovou postavu nemáš rád a proč?

Děti jsem na rozhovor zvala náhodně.

Rozhovor č.1 *Matyáš, 6;5*

Pozorování:

Matýsek se při rozhovoru usmíval, ze začátku se dost kontroloval. Má problémy s výslovností R a Ř a navštěvuje logopeda. Obě hlásky se už naučil, ale občas se mu stane, že se nepovedou. Ze začátku našeho rozhovoru věnoval velkou pozornost své výslovnosti. Dbal na přesnou artikulaci, mluvil pomalu. Později, když začal mluvit o oblíbených dracích, se přestal kontrolovat. Doslova pozapomněl na správnou výslovnost. Mluvil rychleji a už naučené hlásky vyslovoval špatně. Z jeho projevu bylo znát, že ho princezny doslova rozčilují.

Otázka č. 1 *„Nejradši mám Perníkovou chaloupku, líbí se mi, jak ta babička je mazaná a pošle toho perníkového dědka na druhou stranu. Ta babička je duch jejich mrtvé matky.“*

Otázka č. 2 *Nejradši mám tříhlavého draka. Protože plive oheň a má sílu.*

Otázka č. 3 *„Chtěl bych být asi ten drak. Má sílu a plive oheň.“*

Otázka č. 4 *„Nemám rád princezny. Rytíř se s ní ožení a princezna chce, aby jí dával pusy. Brrr... To se mi nelíbí.“*

Analýza:

Matýsek je fascinován destruktivním živlem, na oblíbeném drakovi přitahuje ho moc síla a oheň. Možná je to tím, že je v rodině nejmladší. Má staršího bratra, a i když se jistě mají rádi, pořád má pocit, že ho musí v něčem dostihnout, vyrovnat se mu. Kdyby byl drakem, který disponuje velkou silou, podařilo by se mu to.

Rozhovor č.2 *David 6;4*

Pozorování:

U Davida také vedou televizní pohádky. David byl jedním z dětí, které říkalo, že se u nich doma vypráví a čte málo. Při rozhovoru byl velmi tichý. Odpovídal jednoduchými větami. Velmi mě zaujal svým postojem k princeznám.

Otázka č. 1 *„Líbí se mi v televizi pohádka Rytíř Mike. Je zajímavá. Je tam rytíř Mike.“*

Otázka č. 2 *„Rytíř Mike, protože má brnění a koně.“*

Otázka č. 3 „Chtěl bych být rytíř Mike. „Je rytíř a má brnění a kůň.“

Otázka č. 4 „Nemám rád princezny. Nemají brnění a koně.“

U téhle otázky mi to nedalo a ještě jsem se zeptala, jestli když by princezny měly brnění a koně, jestli by se to změnilo. K tomu David dodal, že jedině, když by byly celé ze železa.

Analýza:

David si ve školce hraje nejradši s kluky a holčičkám se raději vyhýbá. V loňském roce se občas stalo, že holkám dělal různé neplechy. Docela ho to drželo. Možná je to tím, že má doma malou sestřičku. Napadá mě, že ona je ta křehká princezna a on si musí dávat velký pozor, aby jí neublížil. Kdyby byla ze železa, nepochybně lépe by snesla jeho někdy ne nejlepší chování. Maminka by se pak na něj nezlobila.

Rozhovor č. 3 Leonka, 5;11

Pozorování:

Leonce se líbilo mluvit na kameru. Nestydí se, je šikovná a dobře si to uvědomuje. Leonka má mladšího brášku, rodiče jsou oba velmi zaměstnaní, takže na pohádky doma čtené, podle všeho není moc času. U Leonky vítězí na celé čáře pohádky televizní. Svým chováním opravdu připomíná nebojácnou televizní hvězdu, která nemá problém komunikovat, krásně se u toho tvářit a působit velmi sebevědomě.

Otázka č. 1 „O Šípkové Růžence, protože má krásné šaty, růžové..“

Otázka č. 2 „Nejvíc se mi líbí Elsa z Ledového království. Je krásná, má krásné vlasy a umí ledová kouzla.“

Otázka č. 3 „Chtěla bych být Elsa, je moc krásná, líbí se mi.“

Otázka č. 4 „Nemám ráda Bořka stavitele, protože pořád něco staví a to není nic pro holky.“

Analýza:

Leonka se plně ztotožňuje s genderovou rolí stejně jako jiné dotazované holčičky. Naopak představitel typické praktické mužské identity, Bořek, v ní vyvolává odpor. Za povšimnutí stojí také fascinace tajemnem. Líbí se jí kouzla a síla ledové královny.

Rozhovor č. 4 Soňa 5;7

Pozorování:

Soňa je velmi nesmělá a tichá holčička. V době kdy začala chodit do školky, měla velké problémy s adaptací. Ve třídě vůbec nemluvila. Mluvila ze začátku jen s rodiči a myslela, že ji neslyšíme. Tento stav trval skoro celý rok, vždy když se to zdálo lepší, Soňa onemocněla a po návratu do školky, se vše vrátilo na začátek. Druhý rok školkové docházky začala velmi pomalu komunikovat. Velmi nesměle a potichu požádala o hračku, nebo pomoc při hledání oblíbeného plyšáka. V současné době Soňa komunikuje a poskytla i tento rozhovor. Nezdálo se, že by byla nervózní z kamery. Odpovídala velmi potichu.

Otázka č.1 „*Líbí se mi Madla a štěňátka, protože je to pohádka, kde jsou pejskové.*“

Otázka č. 2 „*Líbí se mi princezna, má krásné dlouhé šaty.*“

Otázka č. 3 „*Chtěla bych být Šípková Růženka, má krásné šaty.*“

Otázka č. 4 „*Nemám ráda kouzelníka, protože čaruje.*“

Analýza: Soňa je velmi praktická, než se s někým dá do řeči, potřebuje ho dobře poznat. Dokud ho nepozná, je pro ni tajemný, nedůvěryhodný. Jako neoblíbenou postavu uvedla čaroděje, napadá mě, že čaroděj je v jejích představách představitel iracionálních faktorů. Soňa nepochybně nemá důvěru k nadpřirozeným věcem.

Rozhovor č.5 Tiffany 5;10

Pozorování:

U Tiffany také není čas na pohádky čtené. Rodiče ji mají moc rádi a dopřejí jí všechno, na co ukáže. Na Tiffany stejně jako na ostatní holčičky měla velký vliv pohádka Ledové království, která se nedávno promítala v kinech.

Otázka č. 1 „Mám ráda Ledové království (filmová pohádka), protože je tam Elsa.“

Otázka č. 2 „Nejradši mám Sněhurku, má krásné černé vlasy jako já a bílou pleť. Taky se mi líbí, jaké má šaty.“

Otázka č. 3 „Chtěla bych být Elsa z Ledového království, má krásné šaty a umí kouzlit. Taky bych chtěla být víla z Vinx. Víly jsou hodné a pomáhají lidem řešit problémy.“

Otázka č. 4 „Nemám ráda ledovou nestvůru, z Ledového království. Je zlá.“

Analýza: Nejvíce mě zaujala odpověď č. 2 Nejraději má Sněhurku. Důraz klade na tmavé vlasy, jako má ona a pak na bílou pleť. Tatínek Tiffany je rómského původu a Tiffany má snědou pleť. Přesto považuje za atraktivní právě bílou pleť. Sama by se chtěla stát Elsou, ta má dokonce vlasy bílé. Tiffany přijímá preference majoritní skupiny. Elsa i víly Vinx mají v pohádce kouzelné schopnosti. Mít kouzelné schopnosti ve jménu dobra je pro Tiffany evidentně velmi přitažlivé.

Rozhovor č. 6 Jirka 5;8

Pozorování:

Jirka je hodně veselý bezprostřední kluk. Před kamerou jako kdyby to nebyl on. Velmi zvažněl, trochu zčervenal a odpovídal spisovně. Svě odpovědi dopředu promýšlel. Zdálo se, že svoji roli před kamerou vzal velmi vážně. Jirka jako jediný řekl, že nemá žádnou neoblíbenou postavu. Říkal, že má rád úplně všechny postavy. I ty strašidelné, prý se jich nebojí.

Otázka č. 1 „Mám rád včelku Máju a taky teď čteme Hajného Robátka. Ten se mi líbí. Je to o hajném a jelenovi.“

Otázka č. 2 „Po dlouhém přemýšlení Jirka řekl: No asi se mi líbí ten hajný Robátko. Protože je myslivec.“

Otázka č. 3 „Chtěl bych být hajným Robátkem. Protože je myslivec.“ Protože vím, že zhruba před rokem si Jirka často hrál na Bajaju, zeptala jsem se na něj. Jirka řekl: „Mám rád Bajaju a všechny rytíře, ale teď se mi nejvíc líbí Robátko.“

Otázka č. 4 Opět po dlouhém přemýšlení Jirka řekl, že má rád všechny pohádkové postavy.

Analýza:

Jirka se také ztotožňuje se svojí genderovou rolí. Oblíbený hajný je pro něj přitažlivý tím, že se stará o zvířátka v lese. Z předchozích pozorování vím, že před rokem si Jirka ještě často hrál na Bajaju. Líbili se mu rytíři. Dnes je to ale jinak. Rytíře má stále rád, ale momentálně ho více přitahuje hajný Robátko. Zajímavá je odpověď č. 4, týkající se neoblíbené postavy. Na rozdíl od ostatních dětí nemá žádnou neoblíbenou pohádkovou postavu. Je možné, že vyřešil podvědomé problémy v pohádkách již dříve, nebo je možné, že strach z čehokoliv záměrně potlačuje. Důvodem mohou být vztahy v rodině. Jirka má staršího sourozence a doma si všechno musí vybojovat. Je mezi nimi rivalita. Starší bratr je úspěšný hokejista, velmi dobře se učí. Jirka jde v jeho stopách, ale je jiný než jeho bratr. Má jiné přednosti a jeho rodiče mají velmi přísné měřítko.

Rozhovor č.7 Eliška 6;1

Pozorování:

Eliška neměla před kamerou žádný problém. Umí se dobře vyjadřovat. Trochu se opravdu podobá princezně z pohádky. Patří mezi holčičky, kterým učarovala Elsa z filmové pohádky. Odpovědi mezi nimi se moc nelišily. Zalíbil se jim typ princezny s bílými vlasy a s kouzelnou mocí. Podle odpovědí více dívek se jedná o postavu kladnou, i když napřed nebyla moc hodná, ale to bylo proto, že byla očarovaná.

Otázka č. 1 „Líbí se mi Ledové království, byla jsem na ní s mamkou a tátkou v kině. Je krásná.“

Otázka č. 2 „Líbí se mi Elsa, je krásná umí kouzlit s ledem a její vlasy mají stejnou barvu, jako ty moje.“

Otázka č. 3 „Chtěla bych se proměnit v Elsu, mám i stejné šaty na karneval. Je nejvíc hodná a krásná. Někdy neví, co ta její moc dokáže.“

Otázka č. 4 „Nemám ráda čaroděje a taky čerty. Jsou oškliví a strašní. Nechci se na ně koukat.“

Analýza: Eliška preferuje krásný vzhled. Velmi jí záleží na tom, jak vypadá, jak je hodnocena svým okolím. Má velkou potřebu vynikat. V pohádkách ji fascinuje kouzelná

moc. Chtěla by být princeznou, která navíc ještě disponuje kouzelnou mocí. Naopak do neoblíbených postav se promítá archetyp stínu.

Rozhovor č. 8 Danielka 6;10

Danielka působila trochu nervózním dojmem. Je raději, když není moc středem pozornosti. Napadá mě, že před kamerou se chovala podobně nervózně, jako se chová její maminka, když přijde do školky. Rodina má sociální problémy. Nejvíce se stará o rodinu tatínek, ale i jemu se některé věci nedaří. Například maminka tvrdila, že Daniela chodí k logopedovi. Tatínek si to myslel také, ale nebyla to pravda.

Otázka č. 1 „Mám ráda pohádku O Sněhurce. Líbí se mi, že má černé vlasy a žluté šaty.

Otázka č. 2 „Sněhurka, protože je krásná a hodná.“

Otázka č. 3 „Chtěla bych se proměnit ve Sněhurku, protože je hodná a hraje si se zvířátky... zvířátka se jí nebojí.“

Otázka č. 4 „Nemám ráda tu zlou macechu, co se proměnila v čarodějnici a byla na Sněhurku zlá. Nemám ji ráda, protože je zlá a má kouzelnou moc.“

Analýza:

Danielka obdivuje Sněhurku. Za své přijímá být hodná a hrát si se zvířátky. Velmi mě zaujala odpověď č. 4. Daniela se mračila. Prožívala tu zlost na macechu. Je možné, že se v té zlosti odráží negativní mateřský komplex.

Rozhovor č. 9 Tomáš 5;11

Pozorování:

Tomáš vypadal velmi zakřiknutě. Na odpovědi jsem dlouho čekala, než je vymyslí. Tomáš ze začátku školkové docházky vůbec nemluvil. Teď, poslední rok před školou, se to zlepšilo, ale přesto má velké nedostatky ve výslovnosti. Navštěvuje logopedku.

Otázka č. 1 „Mám rád pohádku Tom a Jerry. Líbí se mi ty honičky. Také se mi líbí Pat a Mat. Je tam legrace.“

Otázka č. 2 „Pat a Mat, jsou legrační.“

Otázka č. 3 „Asi Mat, je trochu šikovnější.“

Otázka č. 4 „Nemám rád Bolka, protože pořád ubližuje tomu malému.(Lolkovi)“

Analýza:

V odpovědích Tomáše mě trochu překvapilo, že vždy uvedl pohádku o dvojicích. Nemyslím, že by znal jen tyto pohádky. Napadá mě, že Tom má mladšího bratříčka. Myslím, že k němu má velmi hezký vztah. Tedy jsou dva, stejně jako jeho oblíbené postavy. Velmi pozitivní se mi zdá, že se u Toma projevuje odpor k násilí a k šikaně někoho mladšího a podle volby pohádek i smysl pro humor.

Rozhovor č.10 Lukáš 6;4

Pozorování:

Lukáš má ještě mladší sestřičku, o kterou se moc rád stará. Je praktický a hodně myslí na spoustu věcí dopředu. Při rozhovoru se snažil vypadat důležitě a také se trochu předváděl. Když říkal, jakou postavu má rád, doplnil ještě, že on sám má nejraději: „jezdit na čtyřkolce a pak to na zahradě vypadá, rozryté jak od divokých prasat.“

Lukáš rád baví své okolí, je rád středem pozornosti.

Otázka č. 1 „Mám rád Bořka stavitele, Požárníka Sama, SpongeBoba.“

Bořek pořád něco staví a buduje, to se mi líbí. Taky se mi líbí, že ta pohádka v televizi dlouho trvá.“

Otázka č. 2 „Mám rád Bořka, protože všechno dokáže. Mě se líbí taky stavět. A Bořek si se vším poradí.“

Otázka č. 3 „Chtěl bych být třeba SpongeBob (postava z kresleného seriálu), protože je legrační. Dělá blbiny.“

Otázka č. 4 „Nemám rád strašidla.“

Analýza: Lukáš se identifikuje s hrdiny typicky mužských rolí. Přijímá typicky mužskou *genderovou roli*.(Janošová, 2008) Je to pro něj velmi důležité, být jako požárník Sam, Bořek stavitel. SpongeBoba volí nejspíš proto, že je pro něj přitažlivé být nositelem humoru.

Neoblíbená strašidla nijak nespécifikoval.

Rozhovor č. 11 Tereška 5;8

Pozorování:

Tereška je klidná tichá holčička. Celou dobu natáčení rozhovoru se usmívala. Vymyslet nejoblíbenější pohádku a pohádkovou postavu jí docela trvalo. Zjevně jsem ji otázkou zaskočila. Myslím, že je ráda, když se může na některé věci dopředu připravit.

Po našem natočeném rozhovoru za mnou přišla, jestli by nemohla změnit své odpovědi. Ve třídě totiž mluvila s ostatními holčičkami a ty se bavily o tom, že říkaly, že se jim líbí Elsa.

Otázka č. 1 „Mám ráda Červenou Karkulku. Líbí se mi. Čte mi jí mamka, tatka a babička.“

Otázka č. 2 „Karkulka, má červené šaty a plášť.“

Otázka č. 3 „Chtěla bych být asi Karkulka. Na Karneval půjdu také za Karkulku.“

Otázka č. 4 „Nemám ráda vlka. Je zlý a nebezpečný.“

Analýza:

Tereška má ve třídě kamarádky mezi staršími i mladšími holčičkami. Poslední dobou tíhne k těm starším, přesto jsem jí podle věku řadila k těm mladším. Má ráda pohádku o Červené Karkulce. Tereška se ve školce chová velmi vzorně, možná proto ji zajímá Karkulka, která neposlechne maminku. Přesto, nebo právě proto má obavy z vlka, představitele zla.

Později po rozhovoru se staršími holčičkami, chtěla svůj postoj změnit. Chtěla odpovídat stejně jako Eliška, Tiffany a Leonka. Líbí se jí s nimi kamarádit, chce s nimi sdílet i stejné názory, a možná už pro ni Karkulka přestala být vzrušujícím tématem.

Rozhovor č.12 Evelína 5;1

Pozorování:

Evelína je o něco mladší, než ostatní holčičky ve skupině a nejvíce kamarádí s Ellou. Zajímavé je, že jejich odpovědi se sobě podobají. Přitom spolu o filmovaném rozhovoru neměly možnost mluvit. Všimla jsem si při pozorování hry, že si obě na Sněhurku často hrají. Evelína chce hrát Sněhurku a do hry se hodně zabere. Moje

kolegyně, která netušila, že je to hra, se ptala, co se stalo, že Evelína pláče. Bylo to ve hře na Sněhurku, kterou macecha vyhnala z domova.

Otázka č. 1 „Mám moc ráda pohádku O Sněhurce. Maminka mi jí čte i večer.“

Otázka č. 2 „Líbí se mi Sněhurka. Mám jí ráda, protože jí macecha vyhnala a chtěla, aby jí myslivec přinesl její srdce. Ale on místo toho přinesl jiné srdce.“

Otázka č. 3 „Chtěla bych být Sněhurka. Byla hodná, krásná a měla kamarády trpaslíky.“

Otázka č. 4 „V pohádkách nesnáším takovou tu postavu, celou omotanou obvazama.“

Já: myslíš mumii?

Evelína: Jo mumii.

Já: Ty znáš pohádky, kde je mumie?

Evelína: Jo třeba ve Scooby doo. To je pejsek, ten tam taky hraje.

Já: No a proč ji nemáš ráda?

Evelína: Protože je strašidelná.

Analýza:

O Evelínu se nejvíce stará maminka, maminka také často čte nebo vypráví pohádky a hlavně večer. Právě proto možná Evelína tak emotivně prožívá Sněhurku. Ona má svoji maminku, ale Sněhurka o ni přišla a je sama. Evelíně je jí líto. Hodně ji to dojíká. Jako jedna z mála dětí byla ochotná pohádku vyprávět. V jejím vyprávění se objevuje motiv srdce, který je archetypem emocionality. Člověk s výraznou srdeční emocionalitou prožívá citlivé události velmi spontánně, snadno dojde, nebo rozpláče radostí.

Rozhovor č. 13 Ella 5;2

Pozorování:

Ella se při rozhovoru styděla a byla hodně stažená do sebe. Každá odpověď jí dlouho trvala, jako kdyby se rozhodovala, jestli odpoví, nebo ne. Odpovídala podobně jako Evelína, skoro jako kdyby ty odpovědi o Sněhurce měla naučené. Obě mají oblíbenou Sněhurku. V názorech na neoblíbenou postavu se jejich odpovědi rozcházejí.

Otázka č.1 „Mám ráda pohádku O Sněhurce. Líbí se mi, když ji čteme. Taky se líbí mojí kamarádce.“

Otázka č.2 „*Sněhurka, je nejhodnější.*“

Otázka č.3 „*Chtěla bych být Sněhurka, protože má ráda zvířátka a rozumí si s nimi.*“

Otázka č.4 „*Nemám ráda vlka. Ten je moc zlý. Taky nemám ráda draka, také je zlý a ubližuje, chce sníst princeznu.*“

Analýza: Na Ellu má nepochybně při volbě oblíbené postavy velký vliv Evelína. Obě spolu ve školce i mimo ni tráví hodně času. Oběma se líbí Sněhurka a často si na ni hrají. Elle se líbí, protože je hodná a má ráda zvířátka.

Neoblíbený vlk a drak reprezentují v pohádkách ohrožující postavy.

Rozhovor č. 14 Adélka 4;11

Pozorování:

Adélka patří mezi mladší holčičky ve skupině. Ptala se mě, kdy si ji zavolám na rozhovor. Byla hodně zvědavá, co se bude odehrávat. Před kamerou se trochu styděla. Zakrývala si oči, když mluvila. Hodně se na židli kroutila. Nemohla vydržet v klidu.

Otázka č.1 „*Nejraději mám pohádku O Červené Karkulce. Protože je Karkulka hodná.*“

Otázka č. 2 „*Líbí se mi Karkulka, má červené šatičky a čepici.*“

Otázka č. 3 „*Chtěla bych být myslivec, má pušku a všechny zachrání.*“

Otázka č. 4 „*Nemám ráda strašidla a duchy v pohádce. Jsou strašidelní a bojím se jich.*“

Analýza:

Překvapilo mě, že by chtěla být myslivec. Zřejmě jde o to, že v pohádce je myslivec nositelem bezpečí. I on sám je před vlkem v bezpečí. V rodině Adélky má myslivost velkou tradici, možná právě proto Adélka volila myslivce.

Rozhovor č. 15 Kačenka 4;11

Pozorování:

Kačenka je také mezi nejmladšími ve skupině. Kačenka je hodně temperamentní a komunikativní holčička. Okamžitě popsala Popelku (tedy její oblečení) do nejmenších detailů. Zeptala jsem se, jestli by nemohla kousek vyprávět a tak si vybrala tu část, kde

je ples a svatba. Bylo to pro ni evidentně důležité. Po natáčení se ptala, jestli by se mohla kouknout, jak vypadá.

Otázka č. 1 „Mám ráda pohádku *O Popelce*, protože *Popelka má ty hezké šaty a střevíčky.*“

Otázka č. 2 „*Popelka je krásná.*“

Otázka č. 3 „*Chtěla bych být jako Popelka a mít ty krásné šaty a mašličkami, sukni stříbrnou až na zem, kožíšek....*“

Otázka č. 4 „*Nemám ráda čerty, mají rohy, straší děti blblbllll a mají pytel na ty děti.*“

Analýza:

Kačka volila Popelku pro její krásu. Zajímají ji u Popelky krásné třpytivé šaty, šperky a to jak ona sama vypadá ve filmu. Vybírá si z celé pohádky právě šťastný konec. O ničem jiném nemá zájem mluvit.

Neoblíbeného si vybrala čerta typického představitele stínu.

1.3 Závěry z rozhovorů

Skupinu 15 dětí, které mi poskytly rozhovor, jsem dále dělila na menší 3 skupiny na chlapce a dívky a dalším kritériem byl věk dětí. Preference každé skupiny jsou zaznamenány v přehledech sledovaných jevů. (viz. přehled č. 1, 2, 3)

Skupina č. 1 chlapci věk 5;8 – 6;5 Lukáš, Tom, David, Jirka a Matyáš. Lukáš, Tom a David si oblíbenou postavu volili z TV pohádek. Jako důvod oblíbenosti uváděli, že je legrační, dělá blbiny a David, který si vybral rytíře, uvedl, že má brnění a koně. Jirka a Matyáš dali přednost postavám ze čtených pohádek. Jirka obdivuje hajného Robátka a Matyáš draky. Neoblíbená jsou strašidla, princezny a Bolek.

Přehled č. 1 skupina chlapců

	Oblíbená pohádka	Oblíbená postava, kterou bych chtěl být	Neoblíbená postava
Lukáš	Bořek stavitel	Spongebob	strašidla
Tom	Tom a Jerry	Mat	Bolek
Jirka	Hajný Robátko	Hajný Robátko	Nemám žádnou
Matýsek	Perníková chaloupka	drak	princezny

Zdroj: vlastní

Skupina č. 2 starší dívky věk od 5;7 – 6;10 Oblíbená pohádka: 2x Ledové království, 1x Růženka, Sněhurka a Madla a štěňátka. Chtěla bych být: 2x Elsa, 1x Princezna, víla a Sněhurka. V této skupině se třem holčičkám líbila postava Elsa z kreslené filmové pohádky Ledové království. Dvě holčičky volily jako nejoblíbenější postavu princeznu a v jednom konkrétním případě se jednalo o Sněhurku. Důvod proč se jim líbí právě ta

postava, uváděly všechny podobný. Byly to hlavně vnější vlastnosti. Krása, barva vlasů, krásné šaty. Některé uváděly jako důvod i to, že je hodná a má ráda zvířátka. Neoblíbení jsou Bořek stavitel, čaroděj, čerti, ledová nestvůra, macecha. Důvodem je ve většině případů, že jsou zlí. Bořek stavitel není zlý, ale *pořád něco vyrábí a to není nic pro holky*.

Přehled č. 2 skupina starších holčiček

	Oblíbená pohádka	Oblíbená postava, kterou bych chtěl být	Neoblíbená postava
Leonka	O Šípkové Růžence	Elsa	Bořek stavitel
Tiffany	Ledové království	Elsa, nebo víla z Vinx	Ledová nestvůra
Eliška	Ledové království	Elsa	čerti
Soňa	Madla a štěňátka	Šípková Růženka	kouzelník
Daniela	O Sněhurce	Sněhurka	macecha

Zdroj: vlastní

Skupina č. 3 mladší dívky věk 4;11 -5;6 v této skupině převažoval zájem o pohádky čtené. A Jako nejoblíbenější postavu si dvě holčičky vybraly Sněhurku, dvě Červenou Karkulku a jedna si vybrala Popelku. Holčičky kladly důraz hlavně na krásné oblečení, jedna uvedla, že Sněhurku má ráda, protože ji macecha vyhnala. Oblíbila si ji tedy, protože ji litovala a chtěla by ji ochránit. Sněhurka ji natolik fascinuje, že si na ni často hraje a vžívá se do její role. Ten prožitek je natolik silný, že i pláč při hře vypadá, nebo spíše je opravdový.

Přehled č. 3 skupina mladších holčiček

	Oblíbená pohádka	Oblíbená postava, kterou bych chtěl být	Neoblíbená postava
Adélka	Červená karkulka	Myslivec	strašidla
Kačka	O Popelce	Popelka	čerti
Evelína	O Sněhurce	Sněhurka	mumie
Terezka	O Červené Karkulce	Karkulka	vlk
Ella	O Sněhurce	Sněhurka	vlk, drak

Zdroj: vlastní

1.4 Pozorování dětí při hře na pohádky

V době, kdy probíhal náš pohádkový týden, si děti během volné hry hrály na pohádky. Měly k dispozici krabice s převleky, krabice s látkami, měly možnost si vytvořit v herně pohádkové prostředí. Během hry jsem pozorovala, co se jim líbí, jestli je nabídka zaujala, nebo naopak si budou hrát s něčím jiným. Děti netušily, že je pozoruji. Možnost budovat hrad z kostek využili hlavně chlapci. Lukáš, Jirka, David a Matyáš. Stavěli hrad a nezapomněli ani na hradní příkop, kam později umístili plyšáky. Ptala jsem se, na co tam jsou. Byli na zastrašení nepřátel. Klukům vůbec nevadilo, že plyšáci na zastrašení nepřítele mají některé růžovou barvu a jsou to hlavně mírumilovně vypadající psi, kočky a medvědi. Hra na rytíře chlapce velmi zaujala. Žádali mě, jestli bychom si nemohli vyrobit koně. Už jsme je jednou vyráběli a kluci si to pamatovali. Kůň měl nakreslenou hlavu na kartonu a hlava byla nasazená na tyč. Pochválila jsem je za výborný nápad a ten jsme realizovali. O výrobu koně projevily později zájem i

holčičky. Tomáš si hrál ve třídě se stavebnicí, hrad ho nelákal. Později se přidal k holčičkám v kuchyňce, které vařily pohádkovou kaši.

Skupina holčiček, těch starších, rychle zabrala krabici s převleky a se zbytky záclon. Z koutku kadeřnictví pak vznikla princeznovská komnata. Princezny se převlékaly, chodily se dívat do zrcadla a také se nemohly dohodnout kvůli šatům. Mladší holčičky vařily v kuchyňce a hrály si na Sněhurku u trpaslíků.

Analýza pozorování:

Děti byly motivované pohádkou, pohádkovými postavami, karnevalem. Na pohádky si v průběhu integrovaného bloku hrály více, než si běžně hrají. Hry chlapců se točily okolo rytířů a draků. Dívky si nejvíce hrály na princezny, na víly. Zpočátku hra probíhala odděleně. Kluci zvláště a holčičky také. Zejména ve hře na víly a ve hře na rytíře. Při stavbě královského trůnu, nebo dračí sluje, se do hry zabrali všichni bez rozdílu. Hra byla spontánní, děti si nehrály jen na pohádky. Volily i jiné hry. Například velmi oblíbené a populární bylo v zimě stavět z lega vesmírné lodě. Kluci je stavěli podle své fantazie.

2. Diskuse

Výzkum se uskutečnil ve třídě venkovské mateřské školy, vzhledem k tomu, že proběhl u 15 dětí jsem si vědoma toho, že nemohu výsledky nijak zobecnit.

Také jsem si vědoma, že výsledky výzkumu jsou platné jen pro tyto děti a právě v tento čas. Až si děti vyzkouší prostřednictvím dané pohádky, co je zaujalo, posunou se dál. Budou pravděpodobně preferovat jinou pohádku a jiné pohádkové postavy. (Herman, 2008)

Výsledky výzkumu vyplývající z rozhovorů a pozorování potvrzují poznatky z odborné literatury.

Chlapci mají ve všech případech rádi v pohádkách hrdiny mužského rodu. Jedná se o rytíře, draka – zřejmě kvůli jejich síle, moci, brnění. Hajného Robátka – kvůli tomu, že pomáhá zvířátkům v lese. Mata z dvojice Pat a Mat a SpongeBoba, protože jsou

legrační a dělají *blbiny*. Mají tedy vesměs rádi hrdiny pro kladné vlastnosti. Na rozdíl od dívek nehledají krásný vzhled, jako přitažlivý se jim jeví i humor a typické mužské *genderové* role (Janošová, 2008). Co se týká postavy draka, Matyáše již od mladšího věku velmi zajímají dinosauři. Do školky nosí o nich knihy. Dokonce je velmi dobře zná. Domnívám se, že mezi jeho nejoblíbenější postavou z pohádky – drakem a dinosaurem je jistá spojitost.

Dva chlapci vybrali mezi nejméně oblíbenou postavu v pohádkách princeznu. Vysvětlují to tím, že nemá koně, brnění a nutí rytíře a prince do svatby. Princezna evidentně představuje pro tyto chlapce symbol jistého omezení.

Další neoblíbené postavy jsou strašidla blíže nespecifikovaného druhu. Pravděpodobně se jedná o nejistou z neznámých a tajemných věcí, tedy *archetyp stínu* (Jung, 1997). Dalším neoblíbeným je Bolek, co trápí mladšího bratra. Je starší o něco chytřejší a využívá toho. Velmi pozitivní je empatie, kterou cítí ke kreslené postavě mladšího a utlačovaného Lolka.

Překvapila mě i odpověď jednoho chlapce: „*Mám rád tak nějak všechny, není žádná, kterou bych neměl rád.*“ Jedním z důvodů proč tak odpověděl, je možné, že skutečně nemá žádné obavy z ničeho. Pravděpodobnější se mi ovšem jeví, že si v tu chvíli nechtěl žádné obavy přiznat.

Dívčím se nejvíce líbily pohádkové postavy ženského rodu. To znamená, že se ztotožňují s typicky ženskými *genderovými* vlastnostmi (Janošová, 2008). Kdyby si mohly vybrat, chtěly by být hlavně princeznami a to kvůli krásnému oblečení, dlouhým krásným vlasům, korunkám. Dobré vlastnosti uváděly až na druhém místě. Některé je zcela vynechaly. Důležitá tedy pro ně byla, jak uvádí Bettelheim (2000), přitažlivost hlavní postavy. Pokud je současně i kladná akceptuje ji dítě i s kladnými vlastnostmi. Skupina starších holčiček preferovala pohádky kreslené - televizní a skupina těch mladších volila bez váhání oblíbené postavy z klasických pohádek. Jedna holčička si zcela neočekávaně zvolila své převtělení do myslivce v Karkulce. Zřejmě proto, že myslivec je v této pohádce záchráncem a také trestá zlo. Před vlkem je v bezpečí díky zbrani. Možnou spojitost s touto volbou může mít i to, že tatínek je myslivec a v rodině je myslivectví tradicí.

Neoblíbené postavy dívky vybíraly mezi čerty, strašidly, duchy. Vybraly i macechu ze Sněhurky, vlka z Karkulky a mumii, tedy představitelé zlého, strašidelného, tajemného

a zákeřného chování, tedy *archetypu stínu*. (Jung, 1997) Jedna holčička uvedla jako neoblíbenou postavu Bořka stavitele. Bořek stavitel pořád něco vyrábí.... Děvčata mají největší zájem o to, jak vypadají, a Bořek nosí montérky a pořád něco vyrábí. Z jejího pohledu je tedy Bořek nudný a nezajímavý.

ZÁVĚR

Děti mají rády pohádky, pohádkové příběhy, vyprávění. Rády je sledují v TV a mají rády i čtení a vyprávění. Obávala jsem se toho, že děti budou raději volit oblíbené postavy z TV obrazovky. Velmi mile mě proto překvapila vyzkoumaná skutečnost. Přestože děti sledují i pohádky v televizi, oblíbené pohádkové postavy si vybírají hlavně ve čtených a vyprávěných pohádkách.

Podle mých předpokladů mezi holčičkami zvítězily princezny. Preferují krásu. Je pro ně velmi důležitá. Líbí se jim krásné věci a samy chtějí být také krásné. Podstatné jsou i dobré vlastnosti, ale holčičky je spíše berou jako samozřejmost. Když je někdo krásný, nemůže být zlý. V neoblíbených převažují klasicky tajemné strašidelné figury, archetypy stínu.

Chlapci se ztotožňují s představiteli typicky mužských genderových vzorů. Na rozdíl od holčiček pro ně není důležitá krása. U oblíbených postav vybírají spíše dominující sílu, moc, šikovnost a v neposlední řadě i humor. Trochu mě překvapily u dvou chlapců neoblíbené princezny. Z jejich odpovědí jsem pochopila, že princezny pro ně svou křehkostí a požadavky symbolizují jistá omezení.

Potvrdilo se, že každé dítě je opravdu fascinováno jednou pohádkou. Zkoumá ji, hraje si na ni, vyptává se. Podvědomě hledá pomoc, nebo skrytá řešení.

Pohádky jsou pro děti předškolního věku velmi důležité. Říkají dětem prostřednictvím symbolů, aby se nebály, že všechno dobře dopadne. *Poslouchej, pohádka ti dobře poradí*. Při pohádkách se děti mohou strachovat a bát a přesto zůstat v bezpečí. Mohou si vybrat, kým chtějí být. V pohádce a pohádkových postavách mohou nalézt samy sebe. Rozhodnout se jakým budou člověkem. A nakonec asi nejdůležitější je prožívání pohádek v blízkosti osoby, která nás má ráda. Společným čtením a vyprávěním dáváme dětem pocit bezpečí a lásky.

Můj výzkum byl pro mě hodně důležitý, bylo velmi zajímavé trávit čas s dětmi a pohádkami. My dospělí rychle zapomínáme na své dětství, na starosti které prožívá dětská duše. Je dobré si to prostřednictvím dětí a pohádek připomenout. Pomůže nám to leccos pochopit, vcítit se a být empatickými.

A pak i pro každého rodiče je důležitý blízký kontakt, nebo chceme-li „*hladivý rituál*“ se svým dítětem. Ani sebedokonalejší televize ho nikdy nedokáže nahradit. Pořád někam spěcháme, snažíme se veškerý čas využít, ale přitom ztrácíme ty nejdůležitější roky strávené se svými dětmi. Vždyť do šesti let se dějí v životě dítěte velmi podstatné změny a pohádky se podílí velkou měrou na utváření psychiky v tomto období.

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

1. BETTELHEIM, Bruno. *Za tajemstvím pohádek: proč a jak je číst v dnešní době*. Překlad Lucie Lucká. Praha: Lidové noviny, 2000, 335 s. Edice 21, sv. 14. ISBN 8071062901.
2. ČEŇKOVÁ, Jana. *Vývoj literatury pro děti a mládež a její žánrové struktury: adaptace mýtů, pohádek a pověstí, autorská pohádka, poezie, próza a komiks pro děti a mládež*. Praha: Portál, 2006, 171 s. ISBN 80-7367-095-x.
3. ČERNOUŠEK, Michal. *Děti a svět pohádek*. Praha: Albatros, 1990. ISBN 8000000601.
4. DRAPELA, Victor J. *Přehled teorií osobnosti*. Vyd. 5., Překlad Karel Balcar. Praha: Portál, 2008, 175 s. ISBN 978-80-7367-505-9.
5. FRANZ, Marie-Louise von. *Psychologický výklad pohádek: smysl pohádkových vyprávění podle jungovské archetypové psychologie*. Vyd. 3. Překlad Kristina Černá, Jan Černý. Praha: Portál, 2011, 182 s. Spektrum (Portál), 5. ISBN 9788073678944.
6. FREUD, Sigmund a Sigmund FREUD. *Přednášky k úvodu do psychoanalýzy: Nová řada přednášek k úvodu do psychoanalýzy*. Vyd. 2., (v Avicenu). Překlad Jiří Pechar, Eugen Wiškovský. Praha: Avicenum, 1991, 464 s. ISBN 8020101829.
7. HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2005, 407 s. ISBN 8073670402.
8. HERMAN, Marek. *Najděte si svého marťana: --co jste vždycky chtěli vědět o psychologii, ale ve škole vám to neřekli--*. Vyd. 2., přeprac. Olomouc: Hanex, 2008. ISBN 978-80-7409-023-3.
9. JANOŠOVÁ, Pavlína. *Dívčí a chlapecká identita: vývoj a úskalí*. Praha: Grada, 2008, 285 s. Psyché (Grada). ISBN 978-802-4722-84
10. JUNG, Carl Gustav. *Výbor z díla*. Brno: Nakladatelství Tomáše Janečka, 1997, 437 s. ISBN 80-85880-16-4.
11. KARPATSKÝ, Dušan. *Labyrint literatury*. Vyd. 4., rozš. a upr. Praha: Albatros, 2008, 541 s., [58] s. příl. Albatros In. ISBN 9788000021546.

12. KAST, Verena. *Touha po druhém: o lásce v pohádkách*. Praha: Portál, 2011, 174 s. ISBN 978-80-7367-858-6.
13. KOHOUTEK, Rudolf. *Postoje a vztahy, sociální motivovanost* [online]. [cit. 10. listopadu 2008]. Dostupné z: <http://rudolfkohoutek.blog.cz/0811/postoje-a-vztahy>
14. KOHOUTEK, Rudolf. *Sociální kognice a percepce* [online]. [cit. 2009-12-02]. Dostupné z: <http://rudolfkohoutek.blog.cz/0912/socialni-kognice-a-percepce>
15. LANGMEIER, Josef a Dana KREJČÍŘOVÁ. *Vývojová psychologie*. Vyd. 2., aktualiz. Praha: Grada, 2006, 368 s. Psyché (Grada). ISBN 80-247-1284-9.
16. MATĚJČEK, Zdeněk. *Co, kdy a jak ve výchově dětí*. Praha: Portál, 1996, 143 s. Rádcí pro rodiče a vychovatele. ISBN 8071780855.
17. MATĚJČEK, Zdeněk. *Rodiče a děti*. Praha1: AVICENUM, 1986.
18. NAKONEČNÝ, Milan. *Sociální psychologie*. Praha: Academia, 1999, 287 s. ISBN 8020006907.
19. NOVÁČKOVÁ, Jana. *Komunitní kruh*. [online]. [cit. 2015-03-24]. Dostupné z: <http://clanky.rvp.cz/clanek/c/Z/424/komunitni-kruh.html/>
20. PEKAŘOVÁ, Lidmila. *Jak žít a nezbláznit se: [psychologie dítěte od předškolního věku do dospělosti]*. Olomouc: Poznání, 2006, 200 s. ISBN 80-86606-49-x.
21. PLEVOVÁ, Irena. *Kauzální atribuce, aneb, Jak pátráme po příčinách životních událostí*. Olomouc: Hanex, 2007, 140 s. ISBN 978-80-85783-84-1.
22. ŘÍČAN, Pavel. *Cesta životem*. Vyd. 3. Praha: Portál, 2014, 390 s. ISBN 9788026207726.
23. SVOBODOVÁ, Eva a Hana ŠVEJDOVÁ. *Metody dramatické výchovy v mateřské škole*. Praha: Portál, 2011, 167 s. ISBN 9788026200208.
24. LACO, Toušek. *Zaměřované interview a focus groups. Mertonův příspěvek k metodologii sociálních* [online]. [cit. 2015-03-01]. Dostupné z: <http://www.antropologie.org/cs/publikace/prehledove-studie/zamerovane-interview-a-focus-groups-mertonuv-prispevek-k-metodologii>
25. VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie: dětství, dospělost, stáří*. Praha: Portál, 2000, 522 s. ISBN 8071783080.

